

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SERAMİK VE CAM TASARIMI ANASANAT DALI
Yüksek Lisans Tezi

1990 SONRASI MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

Hazırlayan
Leyla Demir

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Temel Köşeler

İzmir / 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisan “1990 Sonrası Menemen Çömlekçiliğinin Araştırılması” olarak sunduğum çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

... / ... / ...

Adı SOYADI

LEYLA DEMİR

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün / / tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği' nin maddesine göre öğrencisi'nın

.....
.....
..... konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde, saat'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

BAŞKAN**ÜYE****ÜYE**

ÖZET

Yapılan araştırmalara göre çömlekçilik, Anadolu’da M.Ö 7000’li yıllara kadar dayanmaktadır. Zaman içinde kesintilerle de olsa günümüze kadar gelişerek ulaşan bu gelenek, günümüzde azalmakla beraber Anadolu’nun birçok yerinde halen varlığını sürdürmektedir. Çömlekçiliğin en yaygın olduğu bölgelerden biri de İzmir’in Menemen İlçesidir. Menemen’de yapılan çömlekçilik kendine has toprak yapısıyla ve toprağın kolay işlenebilme özelliği ve kendine özgü çömlek tipleri ile diğer bölgelerden ayrılmaktadır.

1990’ ların başına kadar iç piyasanın talepleri doğrultusunda üretim yapan ve geleneksel belirli formların dışında seramik üretmeyen Menemenli Çömlekçiler, 1990 sonrası yurt dışı piyasalardan gelen talepler doğrultusunda ihracata dönük üretim yapmaya başlamıştır. Ürettikleri seramik formlarda çeşitlilik artmış ve üretim yöntemlerinde de artan talebi karşılamak üzere değişimler olmuştur.

1990’dan sonrası Avrupa’da da tercih edilen Menemen Çömlekçiliği ürünleri, belli başlı büyük atölyelerde, başta İngiltere, Almanya, Hollanda olmak üzere Avrupa ülkelerine ihracatı yapılmıştır. 1990 ’lı yılların başında başlayan ve 2006 yıllarına kadar süren bu süreçte Menemen Çömlekçiliği altın yıllarını yaşamıştır.

Bu araştırmanın temel amacı, İzmir’in Menemen ilçesinde bulunan atölyelerin, 1990 yılından sonra yaşadığı süreçteki değişimleri ve yenilikleri hakkında atölye sahipleri ile yapılan röportajlardan elde edilen bilgileri ve yapılan gözlemleri derleyerek bir araya getirmek, çıkan sonuçlarla Menemen çömlekçiliği hakkında kaynak oluşturmak olmuştur. Bundan dolayı, Menemendeki 8 çömlekçi atölyesi gezilerek, günümüzde yapılan seramik üretimi, üretim yöntemleri, kullandıkları hammaddeler, ürün çeşitliliği atölyelerin günümüzde yaşadığı sorunlar araştırılmıştır. Sonuç olarak, geçmişten günümüze kullanılan kırmızı çamurun yanında diğer çamurlarında üretimde kullanıldığı, çamurun hazırlanmasında geleneksel yöntemlerin yerini makinalara bıraktığı, şekillendirmede ayaklı tornadan şablon tornalara ve döküm yöntemine kadar farklı yöntemlerin kullanıldığı, pişirmede odunlu fırınların elektrikli ve doğal gazlı fırınlara döndüğü ve üretilen seramik ürün çeşitliliğinin talepler doğrultusunda arttığı

gözenmiştir. Bütün bu olumlu değişim yanında 2006 yılından bu yana hammadde temini, üretim bölgesinin merkezde kalmasına bağlı çevresel etkiler ve hepsinden önemlisi talep oluşturmaya bağlı sorunların varlığı Menemen Çömlekçiliğini çok zor durumda bırakmış olduğu da gözlemlenmiştir.

ABSTRACT

According to the researches made, pottery dates back to 7000 BC in Anatolia. This tradition, which has reached the end of the day, has continued to exist in many parts of Anatolia with the decline. One of the regions where the pottery is most prevalent is the Menemen District of İzmir. The pottery made in Menemen is separated from the other regions by its own soil structure and easy processing ability of the soil and its own pottery types.

Until the early 1990s Menemen's potters who produce in the direction of the demands of the internal market and do not produce ceramics other than the traditional certain forms have begun to produce export oriented products in the direction of demands coming from foreign markets after 1990. Diversity has increased in the forms of ceramics they have produced and there have been changes in production methods to meet the increasing demand.

After 1990s, potteries of Menemen had been favored by studios in Europe, especially in England, in Germany and in Holland. From 1990 to 2006, the pottery tradition of Menemen had lived its golden years.

The main subject of this research is what happened to the pottery tradition of Menemen after 1990. There are interviews and observations with the pottery studio owners about how they has changed and renegated to their style for the demand of foreign market and how they survived. This research thesis will be a source for the Pottery of Menemen. 8 different pottery studios has been visited in order to see how they are producing their products, what kinds raw materials they are using, and how the product types have been diversified.

Consequently, the other types of clay bodies has been started to use along with the traditional Menemen's red clay. Machines have superseded the traditional clay preparation. New wheels have took place of the old traditional kick-wheels. The potters has started to do slipcasting along with other new methods. The old wood kilns had

been replaced by new electrical and gas kilns. The potters has added varieties to their product types. Along with the all these innovations, after 2006, according to the observations, the difficultness of supplying the raw materials and the enviromental impact of the production zone due to being in the center of the city have started to some difficulties for the Pottery of the Menemen.

ÖNSÖZ

Menemen çömlekçiliğın tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu yörede çömlekçiliğın gelişme nedenlerinden biri, çevrenin toprağı eşya yapımına uygun hammaddeye yani çömlekçi kili açısından zengin olmasındandır. En büyük özelliklerinden biri ateşe dayanıklı olmasıdır. Egede bağcılık ve şarapçılığın Antik çağdan bu yana yaygın olması ve hazırlanan şarapların saklanması ve taşınabilmesi için pişmiş topraktan "Amfora"lara konması, bu yörede yaygın bir biçimde adeta gelenekselleşmiş (amfora) yapılmasına da neden olmuştur. Amfora geleneğı bu günde Menemen testisi diye ünlenen testilerde amforaların bir uzantısıdır. Menemendeki birçok atölyede, farklı boyutlarda ve çeşitlerde testiler üretilmektedir. Bazı atölyelerde genellikle düğün testisi, cenaze testisi, su testisi, çift kuplu testi ve kebab testisi üretmektedir. Çömlek ustaların, malzemesi olan kırmızı kili kendi tasarladıkları modelleri ve kullandıkları teknoloji üretimde kolaylık sağlamaktadır. Bunun sonucunda üretimin daha hızlı ve verimli sağlam ürünler tasarlanmıştır.

Bu tez çalışmasında, 1990 sonrası Menemen Çömlekçiliğın de olan değişim ve yenilikler hakkında yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler derlenerek bu alanda kaynak oluşturması hedeflenmiştir. Araştırmada Menemen'deki 8 çömlekçi atölyesi gezilerek kullanılan hammaddeler, üretim ve pişirim yöntemleri, ürün çeşitliliğı belgelenmeye çalışılmış ve Atölye sahibi ustalarla ile röportajlar yapılmıştır

Üniversitedeki eğitim hayatım boyunca benden desteğini ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Dr.Öğr.Üesi. A.Temel Köşeler'e, mesleki anlamda bana kattıklarından dolayı bölüm başkanımız Sayın Prof. Sevim Çizer'e, kaynak konusundan yardımlarından dolayı ve yapıcı yorumları için Sayın Prof.Dr. Ersin Doğer'e sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim. Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana yardımcı olan bütün hocalarıma teşekkür erdim. Tez projesi için yapılan röportajlarda büyük emek harcayan başta Taner Yılmaz Atölyesi, Küpçü Kardeşler Atölyesi, Hasan Atiz Atölyesi, Mustafa Desdicioğlu Atölyesi, Ahmet Eren Kavuncu Atölyesi ve Hüseyin Oral Atölyesi ustalarına destekleri için sonuz teşekkür ederim. Deneyimlerinden yararlandığım sevgili arkadaşım Gülşen Başbüyük, Seren Sarı, Alev

Karakaş'a teşekkür ederim. Hayatım boyunca hep yanımda olan sevgili aileme ve tanıştığım günden beri benden desteğini eksik etmeyen sevgili arkadaşım Ece Pınar Kapana sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Leyla DEMİR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

MENEMEN VE MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİ

1.1.Menemen'in Coğrafi Konumu.....	4
1.2.Menemen'in Tarihçesi.....	5
1.3.Menemen Çömlekçiliğinin Tarihçesi.....	6
1.4. 1990'dan Önce Menemen Çömlekçiliği.....	7
1.4.1.Üretiminde Kullanılan Hammaddeler ve Seramik Çamurunun Hazırlanması.....	8
1.4.2. Üretim ve Pişirim Yöntemleri.....	11
1.4.3. 1990'dan Önce Menemende Yapılan Ürünler.....	14

2.BÖLÜM

1990 SONRASI MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİ

2.1. 1990 Sonrası Kullanılan Hammaddeler ve Çamur Hazırlama Aşamaları.....	27
2.2. 1990 Sonrası Şekillendirme ve Dekorlama Yöntemleri.....	28
2.3. 1990 Sonrası Pişirim Yöntemleri.....	36
2.4. 1990 sonrası Menemen Çömlekçiliğinde Üretilen Ürünler.....	37

2.4.1. Saksılar ve Vazolar.....	38
2.4.2. Saklama Kapları.....	45
2.4.3. Mutfak Kapları.....	47
2.4.4. Dekoratif Bahçe Süsleri.....	51
2.4.5. Diğer Menemen Çömlekçilik Ürünleri.....	53
2.5. Günümüzde Faaliyet Gösteren Menemen Çömlek Atölyeleri.....	55
2.5.1. Yılmaz Atölyesi.....	56
2.5.2. Küpçü Kardeşler Atölyesi.....	60
2.5.3. Mustafa Desdicioğlu Atölyesi.....	62
2.5.4. Hasan Atiz Atölyesi.....	65
2.5.5. Ahmet Eren Kavuncu Atölyesi.....	67
2.5.6. Hüseyin Oral Atölyesi.....	69
2.5.7. Bilal Küpçü Atölyesi.....	70
SONUÇ	76
SÖZLÜK.....	79
KAYNAKÇA	80
ÖZGEÇMİŞ.....	81

ŞEKİLER LİSTESİ

Şekil 1: Menemen Haritası	4
Şekil 2: Menemen Tarihinden Bir Görüntü (Çeşmede Su Sırasını Bekleyen Erkekler).....	5
Şekil 3: Kırmızı Kil ve Gri Kilin Harmanlanması.....	9
Şekil 4: Kırmızı Kil ve Gri Kilin Harmanlanarak İslatılması.....	9
Şekil 5: Çamurun Havuzda Bekletilmesi.....	10
Şekil 6: Suyunu Çektikten Sonra Bir Çubukla Kesilmesi.....	10
Şekil 7: Dinlenme Odasında Dinlenen Çamur	10
Şekil 8: Vakum Presten Geçen Seramik Çamuru	10
Şekil 9: Tornada çalışan Menemenli usta	11
Şekil 10: Kapısı Kapatılarak Sıvanmış Odunlu Fırın.....	12
Şekil 11: Odunlu Fırın içi.....	13
Şekil 12: İşlerin istiflenmesi.....	13
Şekil 13: Fırının Ateşlik Ağzı.....	13
Şekil 14: Fırının Yakılması.....	13
Şekil 15 : Mutafa Desdicioğlu'nun Babası Kerim Desdicioğlu Atölyesi önünde o döneme ait ürünler.....	14
Şekil 16: Tek Kulplu Su Testisi.....	15
Şekil 17: Çift Kulplu Su Testisi.....	16
Şekil 18: İbrik.....	17
Şekil 19: Kapaklı Yoğurt Kabı	18
Şekil 20: Kapaksız Güveç	18
Şekil 21: Turşu Küpü	19
Şekil 22: Sırsız Yağ Küpleri.....	19
Şekil 23: Sırlı Yağ Küpleri.....	19
Şekil 24: Amfora.....	20
Şekil 25 : 1990 Öncesi Üretilmiş Dekorlu Saksı.....	20
Şekil 26: 1990 Öncesi Üretilmiş Çizgili Saksı	20
Şekil 27: 1990 Öncesi Üretilmiş Tombik Saksı.....	21

Şekil 28: 1990 Öncesi Üretilmiş Dekorlu Saksı	21
Şekil 29: H Baca	21
Şekil 30: Cenaze Testisi.....	22
Şekil 31: Cenaze Testisi Koyulmuş Mezarlar	22
Şekil 32: Cenaze Testisi Koyulmuş Mezarlar	22
Şekil 33: Şıradağarı	23
Şekil 34: Turfan	23
Şekil 35: Hüseyin Oral Atölyesinden Lüleler.....	24
Şekil 36: Hüseyin Oral Atölyesinden Lüleler.....	24
Şekil 37: Hüseyin Oral Atölyesinden Lüleler.....	24
Şekil 38: Küpçü Kardeşler Atölyesi Toprağın Raylı Sistemle Kazana Aktarılması.....	28
Şekil 39: Küpçü Kardeşler Atölyesi Kazan.....	28
Şekil 40: Küpçü Kardeşler Atölyesi Filter Pres Makinesi.....	28
Şekil 41: Küpçü Kardeşler Atölyesi Aktarma Çukuru.....	28
Şekil 42: Filter Presten çıkan çamurlar	29
Şekil 43: Vakum Presten Çıkan Çamurlar	29
Şekil 44: Tornada Şekillendirme.....	30
Şekil 45: Tornada Şekillendirme	30
Şekil 46: Kalıp İçine Döküm Yapılması	31
Şekil 47: Kalıptan çıkan ürünler.....	31
Şekil 48: Kalıba Sıvama Yapılması	31
Şekil 49: Kare Kalıba Sıvama Yapılması.....	31
Şekil 50: Pres Makinesi	32
Şekil 51: Pres Makinesinde Minik İtalyan Saksı Üretimi.....	32
Şekil 52: Şablon Torna ile Dekoratif Değirmen Üretim.....	32
Şekil 53: Deri Sertliğindeki Ürünler Perdahlarken.....	33
Şekil 54: Ekleme Dekorlu Büyük Saksı.....	34
Şekil 55: Kazıma Dekorlu Saksı.....	34
Şekil 56: Sır Renk Veren Oksit karışımı Sür Sil Yöntemiyle Uygulanmış Kare Saksı	35

Şekil 57: Sır Renk Veren Oksit karışımı Sür Sil Yöntemiyle Uygulanmış Yuvarlak Saksı.....	35
Şekil 58: Sırlı Çanak Saksılar.....	35
Şekil 59: Duvar Saksıları.....	35
Şekil 60: Su Bazlı ve Selülozik Boyalarla Dekorlu Değirmen Ürünler.....	36
Şekil 61: Su Bazlı ve Selülozik Boyalarla Dekorlu Ürünler.....	36
Şekil 62: Küpçü Kardeşler Atölyesi, Doğal Gaz Fırını.....	37
Şekil 63: Mustafa Desdicioğlu Atölyesi Doğal Gaz Fırını.....	37
Şekil 64: Hakan Siner Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Battal Saksı	39
Şekil 65: Hasan Atiz Atölyesinden İtalyan Battal Saksı.....	39
Şekil 66: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Fıçı Görünümlü Orta boy Saksı	39
Şekil 67: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Çizgili Orta Boy Saksı.....	39
Şekil 68: Hakan Siner Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Büyük Boy İtalyan Saksı..	40
Şekil 69: Hakan Siner Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Küçük Boy İtalyan Saksı.....	40
Şekil 70: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Küçük Boy Marul Saksı.....	40
Şekil 71: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Küçük Boy Sepet Saksı	40
Şekil 72: Hasan Atiz Atölyesinden, Tornada Üretilmiş dekorlu Bonzai Saksı.....	40
Şekil 73: Hasan Atiz Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Bonzai Saksı	40
Şekil 74: Bilal Küpçü Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Sırlı Saksılar.....	41
Şekil 75: Farklı Atölyelerden Tornada Üretilmiş Çilek Saksıları.....	41
Şekil 76: Farklı Atölyelerden Tornada Üretilmiş Cepli Çilek Saksıları.....	41
Şekil 77: Farklı Atölyelerden Tornada Üretilmiş Çilek Saksı.....	41
Şekil 78: Farklı Atölyelerden Tornada Üretilmiş Farklı Boy ve Modelde Çilek Saksıları.....	41
Şekil 79: Hasan Atiz Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Kabartmalı Duvar Saksısı..	42
Şekil 80: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Tornada Üretilmiş kaideli Saksı	42

Şekil 81: Küpçü Kardeşler Atölyesinden Tornada Üretilmiş Sütun Saksı	42
Şekil 82: Hasan Atiz Atölyesinden Cepli Sütun Saksı	42
Şekil 83: Mustafa Desdicioğlu Kalıba Sıvama yöntemiyle üretilmiş Battal Boy Saksı.....	42
Şekil 84: Hasan Atiz Atölyelerinden Kalıba Sıvama yöntemiyle üretilmiş Battal Boy Saksı.....	42
Şekil 85: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kabartmalı Elips Saksı.....	43
Şekil 86: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kuğu Saksı ..	43
Şekil 87: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Develi Saksı.	43
Şekil 88: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Çarık Saksı...	43
Şekil 89: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Ayakkabı Saksı.....	43
Şekil 90: Tornada Şekillendirilmiş Henüz Pişirilmemiş Çeşitli Büyüklük Ve Biçimde Vazolar.....	44
Şekil 91: Tornada Şekillendirilmiş Henüz Pişirilmemiş Dekorlu Vazo.....	44
Şekil 92: Tornada Şekillendirilmiş Henüz Pişirilmemiş Vazo.....	44
Şekil 93: Tornada Şekillendirilmiş Henüz Pişirilmemiş Vazo.....	44
Şekil 94: Tornada Şekillendirilmiş Henüz Pişirilmemiş Vazo.....	44
Şekil 95: Karınları Kesilerek Saksı Haline Getirilmiş Testi.....	45
Şekil 96: Karınları Kesilerek Saksı Haline Getirilmiş Amfora.....	45
Şekil 97: Mehmet Yılmaz Atölyesinden Patates Soğan Saklama Kapları.....	45
Şekil 98: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Patates Soğan Saklama Kabı.....	46
Şekil 99: Farklı Boyutlarda Turşu Küpleri.....	46
Şekil 100: Kapaksız Güveç.....	47
Şekil 101: Kapaksız ve Kulplu Güveç	47
Şekil 102: Kapaklı Güveç.....	47
Şekil 103: İçi sırlı ve kapaklı Güveç.....	47
Şekil 104: İçi Sırlı Güveç.....	48
Şekil 105: İçi Sırlı Sütlaç Güveci.....	48
Şekil 106: Tava Güveç	48

Şekil 107: Tepsi Güveç.....	48
Şekil 108: Balık Güveç.....	48
Şekil 109: Tek ve Double Sütlaç Güveçleri.....	49
Şekil 110: Börek ve Kek.....	49
Şekil 111: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Pişmiş kebab testisi.....	49
Şekil 112: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Yoğurt Kasesi.....	50
Şekil 113: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Sarma Kapağı.....	50
Şekil 114: Kulplu Bardak.....	50
Şekil 115: Şarap Kadehi.....	50
Şekil 116: Taner Yılmaz Atölyesinden, Kahve Fincanı	51
Şekil 117: Taner Yılmaz Atölyesinden, Kahve Fincanı Tabakası.....	51
Şekil 118: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kaplumbağa	51
Şekil 119: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kurbağa.....	51
Şekil 120: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Deniz Yıldızı	51
Şekil 121: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kaz	51
Şekil 122: Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kuş Evleri.....	52
Şekil 123: Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Bottan Kuş Evleri.....	52
Şekil 124: Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Bot Kuş Evleri	52
Şekil 125: Taner Yılmaz Atölyesinden, Tornada Şekillendirilmiş Süs Havuzu yaklaşık 2 metre yükseklikte	52
Şekil 126: Kalıba Baskı Dekorlu Duvar Karosu	53
Şekil 127: Kalıba Baskı Dekorlu Duvar Karoları.....	53
Şekil 128: Kalıbı Baskı ve Dikdörtgen Duvar	53
Şekil 129: Kalıbı Baskı Altıgen Yer Karoları	53
Şekil 130: Mehmet Yılmaz Atölyesinde Yapılmış Kale Biçimli Akvaryum Süsü...	54
Şekil 131: Mehmet Yılmaz Atölyesinde Yapılmış Peri Bacası Biçimli Akvaryum Süsü.....	54
Şekil 132: Mehmet Yılmaz Atölyesinde Yapılmış Deniz Feneri Biçimli	

Akvaryum Süsü.....	54
Şekil 133: Mustafa Desticioğlu Kumbara.....	54
Şekil 134: Mantar Baca.....	54
Şekil 135: 1990 Öncesi Şapka Baca	54
Şekil 136: Şapka Baca.....	54
Şekil 137: Tava lakaplı Mustafa Yılmaz 1974'te Vazo Dekorunu Yaparken....	57
Şekil 138: Tava lakaplı Mustafa Yılmaz 1983'te Yaptığı İşlerle Beraber.....	57
Şekil 139: Tava Lakaplı Mustafa Yılmaz Küp Yaparken.....	57
Şekil 140: Tava Lakaplı Mustafa Yılmaz Yaptığı Şamdan.....	57
Şekil 141: Mustafa Yılmazın Ödül Aldığı Yarışma ile ilgili Gazete Kupürü	58
Şekil 142: Kırmızı Döküm Çamurundan Yapılmış Saksı.....	59
Şekil 143: Beşinci ve Altıncı Kuşaktan Ustalar Mehmet Küpçü ve Oğlu Ali	60
Şekil 144: Küpçü Kardeşler Atölyesinden Su Bazlı Boyayla Boyanmış Deri Görünümlü Dama Desenli Saksılar.....	61
Şekil 145: Küpçü Kardeşler Atölyesinden Su Bazlı Boyayla Boyanmış Deri Görünümlü Şerit Desenli Saksılar.....	61
Şekil 146: Mustafa Desdicioğlu'nun Babası Kerim Desdicioğlu (Solda) Dedesi Aziz Desdicioğlu (sağda) ve amcası (küçük çocuk) (Desdicioğlu Albümünden) ...	62
Şekil 147: Boyanmışlar Değirmez.....	63
Şekil 148: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Fason Üretilen Göz Yaşı Vazo	64
Şekil 149: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Fason Üretilen Vazo.....	64
Şekil 150: Enternasyonal Keramik Atölyesinin sahibi Hasan Atiz	65
Şekil 151: Hasan Atiz Atölyesinden, İstanbul Heybeli Ada Ruhban Okul Bahçesi için Yapılmış 1.35 cm yükseklikteki Küp	66
Şekil 152: Hasan Atiz Atölyesinden, İstanbul Heybeli Ada Ruhban Okul Bahçesi için Yapılmış 1.35 cm yükseklikteki Saksılar	66
Şekil 153: Tahta Kalıp.....	68
Şekil 154: Tahta Kalıpta duvar karosunun şekillendirmesi	68
Şekil 155: Tahta kalıplarda şekillendirilmiş Dikdörtgen yer karoları	68
Şekil 156: Tahta kalıplarda şekillendirilmiş Altıgen yer karoları.....	68
Şekil 157: Hüseyin Oral Atölyesinde Lüle Taşı Yaparken	69

Şekil 158: Tornada şekillendirilen Lülelerin Güneşte Kurutulması	70
Şekil 159: Tornada şekillendirilen Lülelerin Zımparalanması	70
Şekil 160: Bilal Küpçü Battal Boy Saksı Şekillendirirken	71
Şekil 161: Bilal Küpçü Atölyesinde, Şablon Pres Makinesinde Yoğurt Kasesi Üretimi	71
Şekil 162: Hakan Siner, Saksıyı Perdahlarken.....	73
Şekil 163: Hakan Siner Atölyesinden, Fıçı görünümlü Dekorlu Orta Boylu Saksı .	74
Şekil 164: Hakan Siner Atölyesinden, Orta Boylu İtalyan Dekorlu Saksı.....	74
Şekil 165: Hakan Siner Atölyesinden, Çok Odalı Odunlu Fırın.....	74

GİRİŞ

Çömlek, çömlek yapımına uygun seramik çamurunu elle veya çömlekçi çarkında şekillendirerek üretilen seramik kaplardır. Çömlek yapım sürecinde ilk olarak ocaklardan çıkarılan çömlek yapımına uygun toprak, taşlardan elenip su ile karıştırılarak plastik haldeki seramik çamuru hazırlanır. Plastik haldeki seramik çamuru elle doğrudan, bazen altlık denilen bir yayvan bir tabla üzerinde veya bir çömlekçi çarkı üzerinde şekillendirilir. Kullanım alanlarına göre geniş veya dar ağızlı bazen kulplu bazen kulpsuz, derin veya sığ olan bu seramik kaplar fırınlarda pişirilerek kullanıma sunulur.

Anadolu’da yaklaşık 8000 yıldan beri yapılan çömlekçilik, günümüzde azalsa da hale belli merkezlerde sürdürülmektedir. Bu merkezlerden biride Menemen’dir. “1990 Sonrası Menemen Çömlekçiliğinin Araştırılması” adlı tez çalışmasında Anadolu Çömlekçiliğinde, tarihi ve kendine özgün çömlek biçimleri ve hala çömlekçilik geleneğini sürdürmesi ile önemli bir yeri olan Menemen seçilmiştir. Menemen Çömlekçiliğinin 1990 sonrasının araştırılmasının nedeni ise 1990’lı yılların başında Almanya’da açılan bir fuara katılan Menemenli çömlek ustasının atölyesi adına sipariş alması ve bu başlangıçla yurtdışına ihracatın başlamasıdır. Bu başlangıç sonrası dört tanesi ihracatçı atölye olmak üzere, ihracat yapan atölyelere ürün üreten diğer çömlek atölyeleriyle birlikte yurt dışı taleplerine yönelik ürün üretilmeye başlamıştır. 2006 hatta 2008 yılına kadar süren bu süreç Menemen Çömlekçiliğinde çok büyük bir değişim yaratmıştır.

Bu çalışma, literatür araştırmasının yanında ağırlıklı olarak bölüm staj çalışmasında çömlek ustalarının yardımıyla tanışılan ve günümüzde hala üretim yapmaya çalışan 9 Menemenli Çömlek Ustasıyla yapılan birebir röportajlardan alınan bilgilerle hazırlanmıştır.

İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümde Menemen ve Menemen Çömlekçiliği’nin Tarihçesi, 1990 öncesi üretimi ve ürün çeşitliliği ikinci bölümde ise 1990 sonrası yurt dışı talepleri ile değişen üretim ve ürün çeşitliliği araştırılmıştır. Ayrıca ikinci bölümde hala faaliyet gösteren 8 çömlek atölyesi ve üretimleri

belgelenirken 2008'ler de başlayan ve günümüzde artarak süren üretimdeki durgunluğun atlatılması için çömlek ustalarının görüşlerine yer verilmiştir.

Bu çalışma ile bugünün Menemen Çömlekçiliğinin belgelenmesinin yanında, hala faaliyetlerini özveriyle, mesleklerini büyük bir sevgiyle sürdürmeye çalışan ustaların içinde bulundukları durumu ve çözüm için düşüncelerini ortaya koymalarına aracı olmak da amaçlanmıştır.

1.BÖLÜM

MENEMEN VE MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİ

1.BÖLÜM

MENEMEN VE MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİ

1.1. Menemen'in Coğrafi Konumu

“Menemen ovası, Menemenden çıkan Gediz ırmağının körfezinin doğusunda oluşan alüvyonlardan oluşmuş bir deltadır. Menemen’de çömlekçiliğin gelişmiş olmasının en büyük nedeni sahip olduğu coğrafi yapısıdır. Gediz ırmağı oluşturduğu alüvyonlardan dolgu üzerinden geniş tabanlı ve sık bir yataкта akarken delta alanının güneyinde eski alüvyon yatakları görülmektedir” (Çinetçi, 1989:20).

Şekil 1: Menemen Haritası

(www.enyakinptt.ptt.gov.tr/Enyakinptt/?city=35&type=postaeişim)

“ Menemen bölgesi alüvyon topraklarından oluşmuş, doğal bir bitki örtüsüne ve iklime sahip değildir bunun nedeni, havzanın hemen hemen her yerinde görüldüğü

gibi çoğunlukla Gediz ırmağı ve kolları boyunca ovalar veya şeritler halinde bulunmasıdır. Gediz havzasındaki 11 büyük toprak gurubu içinde alüvyon toprakları % 9.75'ini kapsamaktadır. Gediz ve kolları taşıdıkları alüvyonların birçoğunu, azalan meyilden dolayı havzaya yığmaya başlamıştır; dolayısı ile ovanın bugünkü taban dolgusu meydana gelmiştir” (Çinetçi, 1989: 21).

1.2. Menemen'in Tarihçesi

“Menemen'in kuruluşu milattan öncesine dayanmakla birlikte kesin bir tarih saptanmış değildir. İlçenin M.Ö. 1000 yıllarında Eoliyenlerle İonyalıların hudutlarını oluşturan Gediz (Hermos) nehrinin sol sahiline yakın olan bu günkü Yahşelli Köyü civarında kurulduğu zannedilmektedir. M.Ö. 263-241 yılları arasında Asarlık Köyü yakınlarına nakledildiği, Anadolu Beylikleri zamanında bu günkü yerine taşındığı bilinmektedir. 1425 yılında 2. Murat Menemen'i kesin olarak Osmanlılara bağlanmış, 1850 yılında eyalet merkezinin Aydın'dan İzmir'e alınmasıyla Menemen'de Manisa'dan ayrılıp İzmir'e bağlanmıştır” (Özengin 1996: 82).

Şekil 2: Menemen Tarihinden Bir Görüntü (Çeşmede Su Sırasını Bekleyen Erkekler). (Oktay Zengin Özengin, 1996:82)

“479 yıl Osmanlı idaresinde kalan Menemen, İzmir'in işgalini takip eden 17-18 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. İşgale rağmen Menemenli hiçbir zaman Yunan buyruğu altına girmemiş zaman zaman dağlara çıkarak Yunan askeri birliklerine baskınlar yaparak zarar vermiştir. Menemen, Kurtuluş Savaşı sonrasında zafer kazanan Türk Ordusu'nun 9 Eylül 1922'de şehre girmesiyle tekrar bağımsızlığına kavuşup 9 Eylül'ü Menemen'in en mutlu günü ilan edilmiştir. Menemen isminin nerden ve nasıl geldiği kesin belli olmamakla birlikte, bir rivayete göre Bergama Kırallı Eumen'in adından gelmiştir. İkinci rivayet Farsça kaynaklara göre Pers egemenliği sırasında Pers Kırallı şehri aldıktan sonra (Ben Aldım, Ben Aldım) şeklinde haykırır. Acem dilinde (Ben'in) karşılığı (Men'dir). Bu deyiş günümüze değin değişerek Menemen adını almıştır. Yalnız kesin olan bir şey varsa Menemen adının 400 yıl öncesinden Melemen şeklinde söylendikten sonra Menemen olduğudur. Bunun en kesin kanıtı Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesidir. Evliya Çelebi 1671 yılında geldiği Menemen'de şehir adını Melemen şeklinde telaffuz etmektedir” (Özengin, 1996: 22) .

1.3.Menemen Çömlekçiliği'nin Tarihi

“Aiolis şehirleri içinde en çok bilgi veren ve birçok seramik buluntuya sahip olan merkez Larisa'dır. Menemen çömlekçiliğinin tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Boehlau ve Schefold Larisa'da (Buruncuk) sanatın her ölçüde yerel olması ve Larisa seramiğinin Güney İonia seramiği için bir alt zemin oluşturmuştur. MÖ. 3 bin yılından, kentin terk edilişine kadar çok çeşit seramik guruplarının varlığından söz edilmektedir. Larissa'nın seramik açısından bu derece ilginç ve zengin olmasının yanında, bugün hemen hemen aynı yerde bulunan Menemen yerleşiminde de seramik üretiminin çok yoğun olarak devam etmesi hatta bir merkez niteliği taşıması, konuyu ilginç hale getirmekte ve binlerce yıllık bir geleneğin söz konusu olup olmadığını düşündürmektedir” (Özengin, 1996: 22).

Bu yörede çömlekçiliğin gelişme nedenlerinden birincisi, çevrenin toprak eşya yapımına uygun hammadde yani çömlekçi kili açısından zengin olmasındandır. Bunu daha önce de belirttiğimiz gibi doğal yapının elverişli durumda bulunması yani çömlekçilik için gerekli olan hammaddeye ve toprağı bol miktarda sahip olduğundandır.

“Egede bağcılık ve şarapçılığın Antik çağdan bu yana yaygın olması ve hazırlanan şarapların saklanması ve taşınabilmesi için pişmiş topraktan Amforalara konması, bu yörede yaygın bir biçimde adeta gelenekselleşmiş (amfora) yapılmasına da neden olmuştur. Amfora geleneğı bu günde Menemen testisi diye ünlenen testilerde amforaların bir uzantısıdır” (Çizer,1984:110).

1.4. 1990’dan Önce Menemen Çömlekçiliğı

Menemen Çömlekçiliğine ait var olan bilgiler, 20. yüzyılın başlarına gitmektedir. Çömlekçilik faaliyetinin, 1900 ‘lerin başlarında Menemen de yerleşik yerli Rum Çömlek ustaları tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu yıllara ait bilgiler çok olmamakla birlikte, Rum ustalara ait atölyelerin 1923 deki mübadeleye kadar açık olduğunu göstermektedir. Daha sonra bu atölyeler Türk ustalar tarafından satın alınıp faaliyetlerine devam etmiştir. Menemenli ustalarla yapılan röportajlardan alınan bilgilere göre; Konya’ nın Köylerinde çömlekçilik yapan ustalardan bazıları, askerlik yapmak üzere geldiğı Menemende çömlek atölyelerini görmüşler ve askerlik sonrası köylerine dönmeyip bu atölyelerde Rum Ustalarla birlikte çalışmışlardır.

Menemen’li Ustalar Ali Küpçü, Taner Yılmaz ve Mustafa Desdicioğlu’ nun aktardığı 1920’ lere ait ortak hikaye şöyledir: Kurtuluş Savaşı yıllarında askerliğini yapmak üzere Konya’ nın Bozkır Çat Köyün’ den bugünkü adıyla Çağlayan Köyün’den Menemen’e gelen Abdullah Desticioğlu, Mehmet Desdicioğlu ve Aziz Destdicioğlu Rum Ustalarla ilk ilişkiyi kuran çömlekçiler olmuştur. Bu ustalar kendi köylerinde Rum ustalar tarafından çömlekçiliğı öğrenmiş ve köylerinde çömlekçilik yapan ustalardır. Askerliğini yaparken çarşı izninde Rumların çömlek işini yaptığını görürler ve ustalarla tanışırlar. Biz bu mesleğı biliyoruz diyen ustalara Rum Ustalar da geçin çarkın başına

da görelim derler. Daha çarka geçmeden künde yani torna çekmek için çamur hazırlayan ustaları gören Rum Çömlekçiler biz size inandık siz bu mesleği biliyorsunuz derler.

Askerliğin bitirilmesinden sonra ustalar Menemende kalıp Rum ustalarla çalışmışlar, zaman içinde köylerine dönüp ailelerini de Menemene getirmişlerdir. Kurtuluş Savaşı sonrası Mübadele yıllarında Rum Ustalar Yunanistan'a göç etmelerinden dolayı çömlekçilikle uğraşan Türk Aileler bu atölyeleri satın alarak atölyeleri devam ettirmişlerdir. Yörenin hava koşullarının uygun olması ve hammadde açısından zengin olması nedeniyle zaman için de başka çömlekçi ustaları da Konya başta olmak üzere farklı yörelerden Menemene gelerek atölyeler kurmuşlardır.

Menemen'de 1990'lardan önce 8 büyük atölyenin yanında irili ufaklı birçok atölye üretim yaptığı görülmektedir. Bu atölyelerin başka çömlekçilik bölgelerindeki çömlek atölyeleri ile karşılaştırıldığında oldukça gelişmiş olduğu söylenebilir. Kendi Çamurlarını kendileri hazırlayan atölyeler ayakla döndürülen tornanın yanında azda olsa elektrikli torna kullanarak üretim yapmaktadır.

1990 sonrası Menemen Çömlekçiliğindeki gelişmelerin daha iyi görülebilmesi için, 1990'lara gelirken çömlek ustalarının üretimde kullandığı hammaddeler seramik çamurunu hazırlama, şekillendirme, pişirim yöntemleri ve ürün tipleri aşağıda anlatılmıştır.

1.4.1. Üretiminde Kullanılan Hammaddeler ve Seramik Çamurunun Hazırlanması

Menemen çömlekçiliğinde kullanılan hammaddeler demir bakımından zengin olan kırmızı kil ve gri killerdir. Bu hammaddeler Menemen çevresindeki dağlardan getirilir. Ürünler genelde sırsız olmasına karşın, 1970'lerde yoğurt kaplarının içlerini sırlamak için boraks, 1980'lerden sonrada beyaz alkali sır kullanılmıştır.

Menemen çevresinden getirilen bu hammaddeler kullanılarak çamur şu şekilde hazırlanmaktadır. Menemen orman mevkiinden getirilen kırmızı kil birkaç defa süzmeci denilen usta tarafından elekten geçirilerek küçük ve büyük taşların ayıklanması sağlanmaktadır. Büyük havuzda 30 el arabası kırmızı kil ve 25 el arabası gri kil

harmanlanıp bol su ile çift dişli çapa ile karıştırılır ve daha sonra elekten süzülerek havuzlara bırakılır.

Seramik çamuru bu süreçlerden geçtikten sonra güneşte kurutulmaya bırakılır. Çamur bir çubuk yardımıyla pasta şeklinde kesilir daha sonra biraz kurutulup, çamur dinlenme odalarına alınır. Kullanılacak kadar çamur, çamurcu tarafında kazmayla ufak parçalara bölünür ve su ile ıslatılıp ayakla ezilerek istenen kıvama getirilir. Kıvama gelen çamur kullanıma hazır olması için, kündece denilen ustalar tarafından kündelenir yani yoğrulur. Bu yoğurarak çamurun içindeki havayı alıp çamuru kullanıma hazır hale getirme işlemi, 1990'lara gelinirken vakum pres denilen makine ile yapılmaya başlanmıştır.

Günümüzde makinaların kullanılmasının yanında geleneksel yöntemle de çamur hazırlanmaktadır. Aşağıda geleneksel yöntemle çamur hazırlama aşamaları fotoğraflarla şekil 3'den şekil 8'e kadar gösterilmektedir.

Şekil 3, 4: Kırmızı Kil ve Gri Kilin Harmanlanarak Islatılması

Şekil 5,6: Çamurun Havuzda Bekletilmesi ve Suyunu Çektikten Sonra Bir Çubukla Kesilmesi

Şekil 7,8: Dinlenme Odasında Dinlenen ve Vakum Presten Geçen Seramik Çamuru

1.4.2. Üretim ve Pişirim Yöntemleri

1990 öncesi Menemende yapılan çömlek üretimi, çömlekçi çarkının kullanılarak yapılmaktadır. Ayakla döndürülen çömlekçi çarkı veya tornasına 1990' lara yaklaşırken elektrikle çalışan çömlekçi tornaları da katılmıştır. Genelde bütün atölyelerde ayaklı torna kullanılırken, birkaç atölyede elektrikli torna da kullanılmıştır. Yapılan işin biçimine göre tornada şekillendirilen formlara sonradan kulp ve benzeri eklemeler de yapılmaktadır.

Şekil 9: Tornada çalışan Menemenli usta

1990 öncesi Menemen'de bütün atölyelerde odunlu fırın kullanılmıştır. Fırınlara genellikle dikdörtgen prizma şeklinde oda gibidir ancak bir kubbe tavana sahiptir. Fırınlara iki ana bölümden oluşur alt bölümde, ateşin yakıldığı yer cehennemliktir. Cehennemlik yakacağın atılması için bir ateşleme ağzına sahiptir. Üst bölüm ise işlerin istiflendiği odadır. Bu odanın tavanında baca bulunur ve odanın içine işlerin istiflenmesi

için açık bir kapı vardır. Alt bölüm ile üst bölüm arasında bulunan kısımda da ızgara bulunur.

Yapılan ürünler ızgaranın üstüne düzenli bir şekilde istiflenir. İstiflenen ürünlerin kırılmaması ve sıcaklığın aralarda eşit dağılması amacıyla ürünlerin aralarına kırık seramik parçaları konulur. Ürünlerin istiflenmesi bittikten sonra fırının kapısı tuğlalarla kapatılıp önceden hazırlanan toprak karışımıyla sıvanarak kapatılır. Ateşliğe yavaş yavaş odun atarak pişirim yapılır. Odun yanında araba lastikleri artık kumaşlar ve benzeri artıklarda pişirimde kullanılmıştır.

Pişirimin başında fırına önce yavaş yavaş odunlar atılır iki saat bu işlem devam eder daha sonra fırına atılan odunlar artırılarak pişirim tamamlanır. Pişirim süresince fırının bacası açık kalır. Ürünler 8-10 saat' te 900 ile 1000 C derecede pişirilmekte ve 24 saat içinde soğuması gerçekleşmektedir. Ürünlerinin kontrollü soğutulmasının sebebi ise olası ürün çatlamalarını önlemektir.

Şekil 10: Kapısı Kapatılarak Sıvanmış Odunlu Fırın

Şekil 11,12: Odunlu içi ve işlerin istiflenmesi

Şekil 13,14: Fırının ateşlik ağzı ve yakılması

1.4.3. 1990'dan Önce Menemende Yapılan Ürünler

1990 öncesi Menemen çömlekçi atölyelerinde yapılan ürünlerde fazla çeşitlilik yoktur. Genellikle evde kullanılmak üzere yapılmış ürünlerdir. Hemen hemen bütün atölyelerde benzer ürünler üretilmiştir. Bunlar çoğunlukla testi, cenaze testisi, bir iki çeşit saksı formu, amfora, yoğurt kapları, yağ küpleri, ibrikler, abdest çanağı, sıra dağarı, turfanlar, güveçler, seramik künkler ve bacalardır. Bunların dışında nadiren farklı ürünler görülmüştür.

Şekil 15 : Mutafa Desdicioğlu'nun Babası Kerim Desdicioğlu Atölyesi önünde o döneme ait ürünler (Mustafa Desdicioğlu aile albümünden.)

Şekil 16: Tek Kulplu Su Testisi

İçine su koymak için yapılmış olan Menemen Su Testisinin en büyük özeliği, testinin içine konulan suyun bir süre sonra testinin dışına çıkması yani terlemesi ve yüzeydeki suyun ani buharlaşması ile testideki suyun soğuk kalmasını sağlamasıdır. Genelde tek kulpludur ancak çift kulplu olanları da vardır.

Şekil 17: Çift Kulplu Su Testisi

Şekil 18: İbrik

İbrikler, testilere emzik ilavesi ile yapılmış formlardır. İçine su koyulan bu kaplar genelde abdest almak ve bulaşıkları durulamak amacıyla yapılmıştır.

Şekil 19: Kapaklı Yoğurt Kabı

Menemen çömlekçiliğinin yanında yoğurduyla da ünlüdür. Mandıra sahipleri Menemen yoğurdunun bu kadar lezzetli olmasını sebebinin manda sütü kullanılması ve yoğurdun seramik kabın içinde tutturulması olduğunu söylerler. Bu nedenle içerisinde yoğurt mayalamak amacıyla üretilen yoğurt kapların üretimi Menemen Çömlekçiliğinde büyük yer tutar. 1970' lere kadar sırsız olan bu kaplar daha sonra boraks ile sırlanmış, 1980 sonrası da beyaz alkalili sırla sırlanarak üretilmiştir.

Şekil 20: Kapaksız Güveç

Türk mutfağında önemli yer tutan güveçler, içinde her çeşit yemeğin pişirildiği kapaklı veya kapaksız kullanılan kaplardır. Sacayak ile doğrudan ateş üzerine veya fırına koyulan bu seramik kaplarda pişen yemeklerin çok lezzetli olduğu bilinmektedir.

Şekil 21: Turşu Küpü

Turşu küpleri, turşu kurmak için yapılmış olan orta boyda seramik kaplardır. İçine kurulan turşunun uzun süre taze ve lezzetli kalmasını sağlayan bu kaplar, en çok talep gören ürünlerdendir.

Şekil 22,23 : Ağzı Sırlı ve Sırsız Yağ Küpleri

Yağ küpleri, çift kulplu içinde yağ, zeytin, turşu ve pekmez saklamak amacıyla yapılmış büyük boylu seramik kaplardır.

Şekil 24: Amfora

Amforalar dibi dar karnı geniş iki kulplu testilerdir. İçlerinde şarap saklanan bu testilerin dar ve uzun olmasının sebebi mahzende yan yana konulduğunda çok yer işgal etmemelerini ve sivri kısmı toprağa gömülerek devrilmelerini önleyip ayakta durmalarını sağlamaktır.

Şekil 25,26 : 1990 öncesi üretilmiş Saksılar

Şekil 27,28: 1990 öncesi üretilmiş Saksılar

Saksılar Geleneksel ürünlerin başında gelir 1990 öncesi biçimleri aynı ancak küçük ayrıntıları olan birkaç çeşit saksının farklı boyutlarda üretildiği görülmektedir.

Şekil 29: H Baca

Rüzgarda dumanın içeri basmasını, yağmurda suyun bacadan girmesini önleyen H baca üretimi önemli bir yer tutmaktadır. H bacalar, tornada çekilen boru parçalarının h harfi oluşturacak şekilde bir birine ekleyerek üretilmekte bunların dışı kurşunlu sırla sırlanmaktadır.

Şekil 30: Cenaze testisi

Şekil 31,32: Cenaze Testisi Koyulmuş mezarlar

Ölü gömme geleneğinin bir parçası olan cenaze testileri de üretimi 1990 öncesi ve sonrası kesintisiz devam eden ürünlerdendir. Yukarıda şekil... 'de görülen cenaze testisi biçimi olmasını karşın küçük boyutlu klasik testilerde cenaze testisi gibi mezar baş ve ayakucalarında kullanılmaktadır. Cenaze testileri ölünün yıkanmasında kullanılır, yıkama işleminden sonra da bir başkası kullanmasın diye mezar başı ve ayakucuna koyulur. Şekil 30 ve 31 da görüldüğü gibi.

Şekil 33: Şıradağarı

Şıradağarı, içine zeytinyağı, turşu, pekmez ve sirke konulan, bugünkü adıyla varil veya bidonlara eş anlamlı geniş ağızlı küplerdir.

Şekil 34: Turfan

Turfan, çift kulplu içinde ayran veya tereyağı yapılan yayık benzeri kaplardır. İçine ayran yapmak için su ve yoğurt koyulan veya tereyağı çıkarmak için süt koyulan kap bir yere kulplarından asılarak çalkalanır.

Şekil 35,36,37: Hüseyin Oral Atölyesinden Lüleler

Lüleler nargilelerde bulunan seramikten yapılmış közün içine koyulduğu parçalar olup 1990 öncesinde günümüze kadar yaklaşık 45 yıldır üretilen ürünlerdir. Menemenli ustaların söylediğine göre, yurt içi ve dışından talep gören bu ürünün yurt dışı pazarında tek rakibi Hintli üreticilerdir.

2. BÖLÜM

1990 SONRASI MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİ

2. BÖLÜM

1990 SONRASI MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİ

1990'ların başına kadar sınırlı iç piyasa taleplerine sınırlı olanaklarla cevap veren Menemen Çömlek Ustalarının ürettiği ürün modelleri, üretim yöntemleri birinci bölümde aktarıldığı gibidir. Bunların dışında üretimlerin olması muhtemel olmakla beraber yazılanlar, yazılı kaynaklar ve ustaların söyleşilerinin ışığında genel bilgiler oluşturulmuştur. Örneğin 1990 öncesi sırli ürün olarak yalnızca yoğurt kaplarından bahsedilmiş olsa da Taner Yılmaz usta ile yapılan söyleşide dedesinin 1960'larda ördek yeşili sır bulduğundan ve kullandığından bahsetmektedir.

Bu çalışmanın başlığında belirtildiği gibi 1990 sonrası, Menemen Çömlekçiliğinde büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim de ki temel unsur elbette ekonominin temel unsuru olan taleptir. Artan talep Menemen çömlekçilik üretiminin artmasına sebep olurken aynı zamanda kendi ürün modellerini de yaratmıştır. Oluşan talep, üretimde gelişim yönünde değişim yaratmakla beraber, artan talebi karşılamak üzere yeni atölyelerin açılmasına var olanların büyümesine ve yenilenmesine yol açmıştır.

1992 yılında Menemenli çömlek ustası Hasan Atiz Almanya'da bir el sanatları fuarına katılır ve ürettiği ürünleri ihraç etmek üzere yüklü bir sipariş alır. Bu ilk siparişler sonrası çömlekçiler dış pazarlarla tanışırken yabancı ithalatçılarda Menemen Çömlek ürünlerini tanır. Yeni gelen siparişler doğrultusunda dört büyük atölye ihracatçı atölyeler olarak ihracatta başı çekerler. Diğer atölyeler ise talebi karşılamak üzere ihracatçı atölyelere iş üretirler. Menemenin geleneksel ürünleri dışında talepler doğrultusunda yeni ürünlerde üretilmeye başlar. Almanya, Hollanda ve İngiltere Pazarları başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine İhracat yapılır. 1990 sonrası başlaya bu dönem inişli ve çıkışlı olarak yaklaşık 2006 yılına kadar sürer. 2004'den sonra iç piyasada Çin'den ithal edilen seramik ürünleri artması, dış piyasaların taleplerinin azalması Türkiye Ekonomisindeki olumsuz gelişmelerle beraber Menemen Çömlekçiliğindeki olumlu süreç biter. Ustalar 1992 ile 2002 yılları arasındaki dönemi altın dönem olarak adlandırırken 2002 ile 2006 arasındaki dönemi düşüş olarak

adlandırmaktadırlar. 2006 sonrası ise birçok atölyenin kapandığı ve birçok çömlekçinin işlerini bırakıp farklı işlere yöneldiği dönem olmuştur. Günümüzde faaliyet gösteren atölyeler altın dönemin tekrar yaşanması için arayışlarını sürdürmek yanında mevcut atölyelerini ayakta tutmanın yollarını aramaktadırlar. Bu bölümün ikinci kısmında hala çalışan atölyelerin ustalarının atölyelerini ayakta tutmak için önerilerine ve düşüncelerine yer verilmiştir.

1990 sonrası artan taleple beraber gelişen olumlu süreç Menemen Çömlekçiliğinde kökten değişimler yaratmıştır. Artan talebin karşılanması için kullanılan hammaddeden üretim yöntemlerine ve ürün tiplerine kadar büyük değişim yaşanmıştır. Makineleşme çamur hazırlamadan şekillendirmeye kadar her alanda artmış ve üretime dahil olmuştur. Aşağıda bu süreçte ortaya çıkan değişimlere yer verilmiştir.

2. 1. 1990 Sonrası Kullanılan Hammaddeler ve Çamur Hazırlama Aşamaları

1990'lı yıllar öncesi seramik çamuru hazırlamak üzere kullanılan hammaddelerin yanında, çamurun daha dirençli olması için kaba bahçe toprağı ve ince kum gibi ilave katkılar da kullanılmıştır. Bu dönemde üretim yöntemlerindeki değişiklikleri karşılamak üzere plastik Menemen Çamurunun yanı sıra döküm yapmak için kırmızı kilden döküm çamuru da hazırlanmıştır. Talepler doğrultusunda yerli menemen çamurunun dışında hazır döküm çamuru, hazır beyaz şamotlu çamurda kullanılmıştır. Bu dönemde hazır sır kullanımı olmakla beraber, kendi hazırladıkları kırmızı astar, renk veren oksitler, su bazlı boyalarda kullanılmaya başlanmıştır.

Yerel menemen Çamurunun hazırlanmasında emekten ve zamandan tasarruf etmek üzere makineler üretime girmiştir. Menemen'in dağlarından temin edilen kırmızı toprak artık kazma ile değil elektrikli değirmenlerde öğütülüp diğer katkılar ve su ilave edilerek kazan içinde motorlu karıştırıcılarla karıştırılır. Sıvı haldeki çamur güneş altındaki havuzlara değil filter pres denilen makineye aktararak suyundan ayrılıp plastik hale getirilir. Plastik haldeki çamur vakum preslerden defalarca geçirilerek havası alınmış ve üretime hazır büyük sucuklar halinde getirilir.

Şekil 38, 39: Küpçü Kardeşler Atölyesi Toprağın Raylı Sistemle Kazana Aktarılması.

Şekil 40, 41: Küpçü Kardeşler Atölyesi Filter Pres Makinesi ve Aktarma  ukuru

Şekil 42, 43: Filter Presden ve vakum presten çıkan çamurlar

2. 2. 1990 Sonrası Şekillendirme ve Dekorlama Yöntemleri

Menemen çömlekçiliğinde temel üretim 1990 öncesinde olduğu gibi tornada üretimdir. Ancak ayaklı tormanın yerini elektrikli tornalar almıştır. Bu arada Menemenli ustalar tornalara, torna üzerinde bir iş şekillendirdiklerinde tezgah derken aynı torna üzerinde şekillendirilmiş işi perdahlamaya da torna demektirler. Ustalar tornada tabaklardan saksılara, küplere, güveçlere, vazolara, bardaklara kadar, daha birçok biçimde ürün üretebilmektedir. Bu ürünler birkaç santimetreden 1, 1,5 metre yüksekliğine kadar olabilmektedir. Şekil 43, 44 de görüldüğü gibi.

1990 sonrası seri üretimi gerçekleştirmek üzere tornada şekillendirilemeyen ürünler bir başka üretim yöntemi olan kalıp ile üretilmeye başlanmıştır. Kalıp ile üretimde iki yöntem kullanılmıştır. Birincisi kalıp içine sıvama yöntemi olup ikincisi döküm yöntemidir. Modeli hazırlanan ürünlerin alçı kalıpları hazırlanır. Kalıp içine sıvamada hazırlanan kalıplara Menemen Çamuru veya şamotlu beyaz çamur sıvanarak üretim yapılır. Veya hazırlanan kalıplar içine hazır beyaz döküm çamuru veya Menemen Kilin'den hazırlanan kırmızı döküm çamuru dökülerek üretilir. Şekil 46- 49 de görüldüğü gibi.

Şekil 44: Tornada Şekillendirme

Şekil 45: Tornada Şekillendirme

Şekil 46, 47: Kalıp İçine Döküm Yapılması ve kalıptan çıkan ürünler

Şekil 48, 49: Kalıba Sıvama Yapılması

Şablon tornalarda ve pres makinalarında şekillendirme, 1990 sonrası ortaya çıkan ve makinaların üretime girdiği diğer yöntemlerdir. Şablon tornalarda üretim, hazırlanan modelin içinden veya dışından alınan alçı kalıplara şablon torna üzerinde metal şablonlarla şekil verilmesidir. Bakınız şekil 52 . Seri üretime yönelik bu yöntem artan talebi karşılamakta ustalara çok yardımcı olmuştur.

Diğer yöntem ise şablon torna yöntemine benzemekle beraber alçı kalıplar yerine metal kalıplara çamurun preslenmesi ile gerçekleşmektedir. Bakınız şekil 50,51. Her iki yöntemde de seri üretimin yanında standart bir üretimde yapılmakta ve böylece endüstriyel bir üretim oluşmaktadır.

Şekil 50. 51: Pres Makinesi ve Pres Makinesinde Minik İtalyan Saksı Üretimi

Şekil 52: Şablon Torna ile Dekoratif Değirmen Üretimi

1990 öncesi yapılan işlerin üzerinde dekor görülmezken, 1990 sonrası üretilen seramiklerin yüzeylerinde sırlama dahil çeşitli dekorlar görülmektedir. Bu dekorlar seramiğin geleneğinde var olan perdahlama, ekleme yani kabartma, kazıma, mühürlerle iz bırakma gibi yöntemler olduğu gibi geleneğin dışında su bazlı boyalarla, simlerle, tutkallarla pişirim sonrası kolaycı yöntemler uygulanmışlardır.

Perdahlama, deri sertliğine gelen ürünün üzerinin kesilmiş bir naylon parçası metal veya ağaçtan yapılmış sistire ve benzeri sert bir cisimle ovularak parlatılmasıdır. Bu işlemde ürünün yüzeyi pürüzsüz ve parlak bir görünüm alarak ürünün albenisini arttırmaktadır.

Şekil 53: Deri Sertliğindeki Ürünler Perdahlarken

Eklemeler, plastik çamurdan şekillendirilmiş bitki, hayvan figürleri veya motiflerinin deri sertliğindeki ürün üzerine eklenmesiyle oluşur. Ürün üzerinde kabartı olarak görülen bu figür ve motifler serbest elle şekillendirildiği gibi kalıp içine basılıp çıkarılarak yüzeye uygulanır. Şekil 53 de ki gibi.

Şekil 54: Ekleme Dekorlu Büyük Saksı

Kazıma, deri sertliğine gelmiş perdelanmış ürünlerin yüzeyinde kazıyıcı aletlerle motifler oluşturarak uygulanır. Genelde bitkisel motifler tercih edilir. Şekil 54 de ki gibi.

Şekil 55: Kazıma Dekorlu Saksı

Menemenli Çömlekçiler 1990 sonrası sırlı işler üretmelerine rağmen, sır konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Kullandıkları kırmızı çamura uygun sır

bulamamaları, sırlama ve sır pişirimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları nedenleriyle sırlı üretim oldukça azdır. Genellikle sır olarak sadece hazır şeffaf sır kullanılmaktadır. Bunun yanında bazı antik adı verdikleri ürünlerde kullanılan sır, boraks, bakır ve manganla hazırlanan karışımlar, özellikle dokulu yüzeylerde sür sil yöntemiyle kullanılır. Örtücü renkli sır kullanan atölyeler de vardır.

Şekil 56,57: Sır Renk Veren Oksit karışımı Sür Sil Yöntemiyle Uygulanmış Saksılar

Şekil 58,59: Sırlı Çanak Saksılar ve Duvar Saksıları

Sır kullanmanın zorluklarından ve sırların maliyetleri yükseltmesinden dolayı bazı atölyelerde selülozik veya su bazlı boyalarla dekor yapılmaktadır. Genelde boya kullanımı bahçeler için hazırlanmış dekoratif işler üzerine görülmektedir. Şekil 59, 60 gibi.

Şekil 60, 61: Su Bazlı ve Selülozik Boyalarla Dekorlu Ürünler

2.3. 1990 Sonrası Pişirim Yöntemleri

1990 sonrası Menemen atölyelerinde geçmişte kullandıkları odunlu fırınlar yanında elektrikli, LPG gazlı fırınlar hatta son dönemlerde doğal gazlı fırınlar kullanılmaya başlanmıştır. Odunlu fırınlar, pişirim ve soğuma sürelerinin uzun olması, temiz bir atmosferde pişirimin olmaması, fırın içinde homojen sıcaklık dağılımı olmaması kontrolünün zor olması, yüksek derecelere çıkamaması ve benzeri nedenlerden dolayı yerini elektrikli ve gazlı fırınlara bırakmıştır. Atölyelerin büyüyen yaşam merkezlerinin içinde kalması ve fırınların çıkardığı hava kirliliği de odunlu fırınların terk edilmesinin bir başka nedenidir.

Birçok atölye artan taleplere cevap verebilmek ve talep edilen ürünlerin aynı standartlarda pişirilmesini sağlamak için gazlı ve elektrikli fırınlar kullanmaya başlamıştır. Bu fırınları büyük çoğunluğu büyük miktarlarda ürünü alması, doldurulmasının kolay ve hızlı olması için vagonlu fırınlar tercih edilmektedir. Hatta birkaç atölyede birkaç vagonun yer aldığı adeta tünel fırın görünümünde büyük fırınlar kullanılmaktadır. Elektrikli fırınlar kullanılmakla beraber, iç hacimlerinin küçük olması ve pahalı bir enerji olmasından dolayı çok tercih edilmemektedir. Elektrikli fırınlar daha çok sırlı ürünlerin pişiriminde kullanılmaktadır. Menemene son yıllarda doğal gazın

gelmesine, doğal gazın daha temiz ve daha ucuz olmasına rağmen kurulumundaki yüksek maliyetler nedeniyle tercih edilmemektedir.

Şekil 62, 63: Küpçü Kardeşler Atölyesi ve Mustafa Desdicioğlu Doğal Gaz Fırını

2.4. 1990 sonrası Menemen Çömlekçiliğinde Üretilen Ürünler

1990 öncesi sınırlı sayıda olan ve genelde evlerde kullanılmaya yönelik ürünlerdeki çeşitlilik, 1990 sonrası büyük bir artış göstermiş, iç ve dış mekanlarda kullanılan farklı dekoratif ürünler ortaya çıkmıştır. Yeni dönemde üretilen yeni ürünlerin ortaya çıkmasına karşın, 1990 öncesi üretilen ürünlerin hemen hemen hepsi üretilmeye devam etmiştir. 1990 öncesi birkaç çeşidi olan saksıların yeni dönemde çeşitliliği inanılmaz sayıda artmıştır. Ürünlerin boyutlarında da değişiklikler görülmektedir. Aynı biçimdeki ürünlerin birkaç farklı boyda üretimi yapılmaktadır. Ürünlerdeki farklılıkların artmasına, atölyelerin daha çok sipariş almak üzere çeşitlenmeye gitmelerinin yanında müşteri tarafından istenen farklı modellerin olması da yol açmıştır.

Her atölye benzer ürünleri üretmenin yanında kendilerine özgü ürünler üretmiştir. Bu dönemde farklı şekillendirme yöntemlerinin uygulanması da ürün çeşitliliğinin artmasında rol oynamıştır. Menemende üretilen ürünlerin çeşitliliğinin fazla olması nedeniyle tamamının belgelenmesi oldukça zordur. Bu nedenle 1990 sonrası Menemen Çömlekçiliğinde de üretilen ürünler saksılar ve vazolar, saklama kapları, mutfak kapları, dekoratif bahçe süsleri ve diğer ürünler adıyla sınıflandırılarak birkaç

grup altında en özgün olanlarının örneklendirilmesine gayret edilmiştir. 1990 öncesi ürünlere örnekler verildiği için bu ürünler hala üretilse de 1990 sonrası ürünler içinde tekrar yer verilmeyecektir.

2.4.1. Saksılar ve Vazolar

Başlangıçta birkaç çeşit olan saksılar zaman içerisinde çok çeşitlenmiştir. Çeşitliliğin artmasında, her atölyenin kendine özgü saksı modelleri üreterek farklı olma gayretleri yanında, daha sığ ve yayvan menekşe saksıları, sığ ve geniş bonzai saksıları, cepli çilek saksıları gibi bitkilerin özelliklerine uygun saksı talepleri de etkin olmuştur.

Saksı üretimi genelde tornada yapılmakla beraber değişen şekillendirme yöntemleri ile alçı kalıplarda köşeli, kare veya dikdörtgen biçimli ve rölyefli saksı modelleri de üretilmeye başlanmıştır. Evlerin salonları, balkonlar, pencere içleri için üretilen küçük boyutlu saksıların yanında, bahçe, iş merkezleri, oteller ve benzeri mekanlar için büyük boyutlu saksılar üretilmeye başlanmıştır. Amfora, küp gibi geleneksel modeller değişikliklerle saksı haline getirilmiştir. Günlük objelerden, doğadan esinlenerek hayvan figürlü çizme, çarık biçimli saksılar yapılmıştır. Yabancı seramik üreticilerini üretimlerinden de esinlenerek yapılan saksılar vardır. Saksıların bir kısmına suyu tutması için altlık olarak uygun tabaklar da üretilmektedir.

Canlı çiçekler için üretilen saksıların yanında kesme çiçekler için de çeşitli boyutlarda vazolar da üretilmeye başlanmıştır. Üretilen saksı ve vazolar kazıma, ekleme gibi yöntemlerle dekorlanmış, bazıları sırlanmış ve bazıları da selülozik ve su bazlı boyalarla boyanmıştır. Genel olarak Menemenli Ustalar arasında Saksılar boyutlarına göre battal boy, orta ve küçük boy olarak adlandırılmıştır. Battal boy, yaklaşık 50 cm. den 1,5 m. ye kadar olan saksılar için adlandırılırken, 20cm. ile 50 cm. arası orta boy ve 20cm.den küçükler ise küçük boy saksı olarak adlandırılmaktadır. Şekil 63'den 88'e kadar en karakteristik olduğu düşünülen saksı ve vazo örneklerine yer verilmiştir.

Şekil 64, 65: Hakan Siner Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Boyalı Battal Saksı ve Hasan Atiz Atölyesinden Battal Saksı

Şekil 66, 67: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Fıçı Görünümlü Orta boy Saksı ve Çizgili Orta Boy Saksı

Şekil 68, 69: Hakan Siner Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Büyük ve Küçük Boy İtalyan Saksılar,

Şekil 70, 71: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Küçük Boy Saksılar, Marul Saksı ve Sepet Saksı

Şekil 72, 73: Hasan Atiz Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Bonzai Saksıları

Şekil 74: Bilal Küpçü Atölyesinden, Tornada  retilmi  Sırlı Saksılar

Şekil 75, 76, 77, 78: Farklı Atölyelerden Tornada  retilmi  Farklı Boy ve Modelde
Cepli  ilek Saksıları.

Şekil 79,80: Hasan Atiz Atölyesinden, Tornada Üretilmiş Kabartmalı Duvar Saksısı ve Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden, Tornada Üretilmiş kaideli Saksı

Şekil 81, 82: Küpçü Kardeşler Atölyesinden Tornada Üretilmiş Sütun Saksı ve Hasan Atiz Atölyesinden Cepli Sütun Saksı

Şekil 83, 84: Mustafa Desdicioğlu ve Hasan Atiz Atölyelerinden Kalıba Sıvama yöntemiyle üretilmiş Battal Boy Saksılar.

Şekil 85: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kabartmalı Elips Saksı.

Şekil 86, 87: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kuğu ve Develi Saksı.

Şekil 88, 89: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Çarık ve Ayakkabı Saksı.

Şekil 90: Tornada Şekillendirilmiş Henüz Pişirilmemiş Çeşitli Büyüklük Ve Biçimde Vazolar

Şekil 91, 92, 93, 94: Tornada Şekillendirilmiş Henüz Pişirilmemiş Çeşitli Büyüklük Ve Biçimde Vazolar

Şekil 95, 96: Karınları Kesilerek Saksı Haline Getirilmiş Testi ve Amfora

2.4.2. Saklama Kapları

Genellikle yağ, turşu, zeytin, kuru bakliyat ve benzerinin depolandığı büyük ve orta boyda küpler ve kapaklı kaplardır. İçine koyulan ürünün taze kalmasını veya içinde olgunlaşmasını sağlar. 1990 öncesi üretilen bu küpler 1990 sonrasında da üreilmeye devam edilmiştir. Bazı küpler gerçek işlevleri dışında dekoratif amaçlarla kullanılmak üzere sipariş edilmiş bunların bazıları sırlanırken bazıları su bazlı boyalarla boyanmıştır. Bunlara ilave olarak yeni dönemde oldukça dekoratif görünen patates, soğan saklamada kullanılan kaplar üreilmeye başlanmıştır. Bu kapların hepsi tornada şekillendirilmiş ve bazılarına ekleme, kazıma ve ajur yöntemiyle dekor yapılmıştır.

Şekil 97: Mehmet Yılmaz Atölyesinden Patates Soğan Saklama Kapları

Şekil 98: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Patates Soğan Saklama Kabı

Şekil 99: Farklı Boyutlarda Turşu Küpleri

2.4.3. Mutfak Kapları

1990 öncesinde ve sonrasında üretilen seramik mutfak kaplarının başında güveçler gelir. Kapaklı ve kapaksız yapılan bu güveçler içinde pişirilen yemeğin çok lezzetli ve sağlıklı olduğuna inanılması nedeniyle güveçlere olan talep hep çok yüksek olmuştur. Bu nedenle bütün atölyeler ufak farklılıklarla küçüklü büyüklü çeşitli güveçler üretmektedir. Bazı güveçlerin içleri sırlanmaktadır. Güveçler gibi 1990 öncesi ve sonrası üretimi devam eden bir başka üründe su testileridir. 1990 sonrası kullanımı azalmasına rağmen geleneksel biçiminden dolayı su testileri dekoratif amaçlı kullanımlar için hala talep edilmekte ve üretilmektedir. Güveçler dışında çeşitli boyda ve biçimde tabaklar, tepsiler, yoğurt kaseleri, sarma kapakları, bardaklar, şarap kadehleri, kahve fincanları, kebab testileri de üretilmektedir.

Şekil 100, 101, 102, 103: Farklı Biçimlerde Üretilmiş Kapaklı ve Kapaksız Güveçler

Şekil 104, 105: Farklı Biçimlerde Üretilmiş İçi Sırlı Güveçler

Şekil 106, 107: Tava Güveç ve Tepsi Güveç

Şekil 108: Balık Güveç

Şekil 109: Tek ve Duple Sütlaç Güveçleri

Şekil 110: Börek ve Kek Tepsisi

Şekil 111: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Pişmiş kebab testisi.

Kebap testilerinin ağzı içine pişirilecek etin ve sebzenin koyulmasından sonra hamur ile kapatılarak pişirilir. Pişirim sırasında boynun hemen altındaki kazımadan kırılarak içinde yemek boşaltılır.

Şekil 112, 113: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Yoğurt Kasesi ve Sarma Kapağı.

Sarma kapakları sarma pişirilen tencerelerde sarmaların üstüne kapatılarak buharın yemeğin içinde kalıp iyi pişmesini ve daha lezzetli olmasını sağlaması nedeniyle mutfaklarda yer alan bir üründür.

Şekil 114, 115: Kulplu Bardak ve Şarap Kadehi

Kulplu bardaklar, farklı büyüklüklerde olup ayran, limonata, meyve suyu ve neskafe gibi içecekler için üretilmiş kaplardır. Şarap kadehleri de farklı büyüklüklerde ve farklı ayak biçimlerinde üretilmiş ayaklı bardaklardır. Bardaklar sırsız olduğu gibi yalnızca içi sırlı veya tamamı sırlı olmaktadır.

Şekil 116, 117: Taner Yılmaz Atölyesinden, Kahve Fincanı ve Tabağı

2.4.4. Dekoratif Bahçe Süsleri

Dekoratif bahçe süslerinin hemen hemen tamamı 1990 sonrası üretilmiş ürünler olduğu söylenebilir, Bu ürünlerin bir bölümü torna ile şekillendirilirken diğer bölümü kalıp içine sıvama ve döküm yöntemleri ile şekillendirilmektedir. Bu ürünler çeşitli hayvan figürleri, kuş yuvaları, boyalı değirmenler, süs çeşmeleri ve benzeleridir.

Şekil 118, 119, 120, 121: Taner Yılmaz Atölyesinden, Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kaplumbağa, Kurbağa, Deniz Yıldızı ve Kaz Bahçe süsleri

Şekil 122, 123, 124: Döküm Yöntemiyle Üretilmiş Kuş Evleri

Şekil 125: Taner Yılmaz Atölyesinden, Tornado Şekillendirilmiş Süs Havuzu yaklaşık 2 metre yükseklikte

Atölyelerin sürekli üretimlerinde olmayan siparişe göre özel dekoratif bahçe üretimlerinde yapılmaktadır. Bunlar özel aydınlatmalar, süs havuzları, özel üretim dekorlu küpler ve saksılar olmaktadır.

2.4.5. Diğer Menemen Çömlekçilik Ürünleri

Diğer Menemen Çömlekçilik ürünleri olarak, 1990 öncesi ve 1990 sonrası da üretilen cenaze testileri, kumbarlar, h bacalar, mantar ve şapka bacalar, lüleler ve yeni dönemde üretilen duvar, yer karoları, aydınlatma ürünleri ve sayılabilir.

Şekil 126, 127: Kalıba Baskı Duvar Karoları

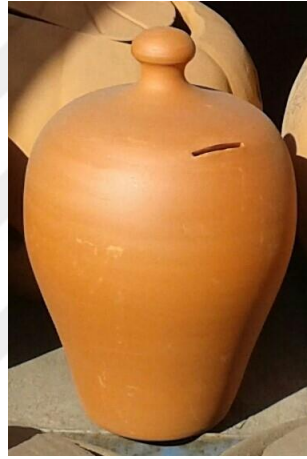

Şekil 128, 129: Kalıbı Baskı ve Dikdörtgen Duvar ve Altıgen Yer Karoları

Duvar ve yer döşemesinde kullanılmak üzere üretilen seramik karolar tahta çerçeve veya alçı kalıplar içine elle basılarak şekillendirilir. Genellikle sırsız olan bu karoların bazıları kabartma dekorlu olmaktadır.

Şekil 130, 131, 132: Mehmet Yılmaz Atölyesinde Yapılmış Kale ve Peri Bacası Biçimli Akvaryum Süsleri

Şekil 133: Mustafa Desticioğlu Kumbara

Şekil 134, 135, 136: Mantar Baca, Şapka Baca ve Şapka Bacaya takılmış

2.5. Günümüzde Faaliyet Gösteren Menemen Çömlek Atölyeleri

Menemende günümüz itibariyle yaklaşık 20 çömlek atölyesi faaliyet göstermektedir. Atölyeler genellikle üreticisine ait olup, usta çırak yöntemiyle babadan oğulla geçen bir sistemle işletilir. Atölyelerde gelenekselleşmiş ürünler sürekli üretilirken yeni ve özel ürünler sipariş üzerine gerçekleştirilmektedir. Doksanlardan önce testi, yoğurt kapları, turşu kapları gibi mutfak araç gereçleri üretilirken, doksan sonrası üretim plastik ve cam ürünlerin kullanım alanlarının da gelişmesiyle, daha çok hediyelik ve bahçe peyzaj alanına yönelmiştir.

Menemen’de çömlekçi atölyeleri önce A Hıdır Mahallesinde, daha sonra Ocak Yolu bölgesine ve son olarak Orman Yolu denilen bölgede kurulmuşlardır. Bugün Orman Yolu denilen yerde toplam dokuz çömlekçi atölyesi bulunmaktadır.

Yukarıda yer verildiği gibi bu 20 atölyede çoğunlukla elektrikli tornalar kullanılmakla beraber kalıba döküm veya sıvama, şablon torna ve preslerle üretim yapılmaktadır. Genellikle tüm atölyeler doğal gaz veya LPG gazlı fırın kullanmaktadır. Sırlı pişirimlerde elektrikli fırın kullanılırken, birkaç atölye odunlu fırını kullanmaya devam etmektedir. Bu atölyelerden bazıları geleneksel yöntemlerle üretim yaparken bazıları çağdaş yöntemlerle yaptıkları üretimlerle adeta orta boyutlu işletme görünümündedir. Bazılarının ürün çeşitliliği çok fazla iken bazıları bir veya birkaç ürün üzerinden üretim yapmaktadır. Aşağıda ürettikleri ve birkaç nesilden bu yana sürdürdükleri üretimleri ile öne çıkan 8 Menemen Çömlek Atölyesine yer verilmiştir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak bu 8 atölyede yapılan araştırmalar kullanılmış ve ustalarla yapılan söyleşilerden derlenen bilgilerle 1990 sonrası ve öncesi Menemen Çömlekçiliği anlatılmıştır.

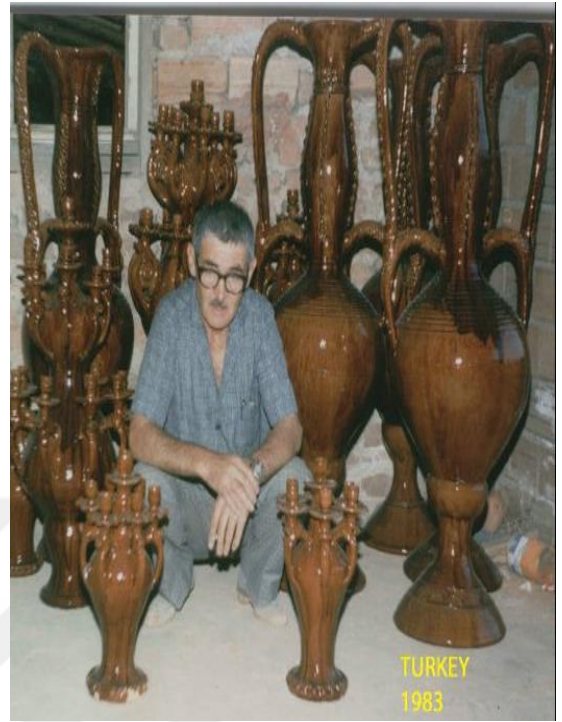
Atölyelerin kısa geçmişlerinin yanında, özellik gösteren üretimlerine ve 2004 ekonomik krizi ile başlayan ve günümüze kadar ağırlaşarak süren olumsuzluklar hakkında tespitlerine ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

2.5.1. Yılmaz Atölyesi

Taner ve Mehmet Yılmaz Ustalarla yapılan söyleşiden alınan bilgilerle atölyenin geçmişi şöyledir. Taner Yılmaz'ın Dedesi Mehmet Yılmaz Konya'nın Bozkır Çat köyünden bu günkü adı Çağlayan köyünde doğmuş ve köyde çömlekçiliği Rumlardan öğrenmiştir. O dönemde Konya'daki çanak çömlek atölyelerine kap evi denilmektedir. Mehmet Yılmaz kurtuluş savaşı yıllarında 1922'de askerliği yapmak için Menemene gelmiştir. Aynı köyden askere geldiği, aynı zamanda akrabaları olan Abdullah Desticioğlu, Mehmet Desticioğlu hafta sonlarında Menemen Çarşısında gezerken Rumların Ustaların çömlek işini yaptığını görüp ustalarla tanışırlar. Rum Ustalara aynı mesleği yaptıklarından bahsederler ve beraber çalışmayı teklif ederler.

Mehmet Yılmaz, askerliği bittiğinde bu ustalarla çalışır. Daha sonra Menemenin hava koşulları yumuşak ve kilinin bol olması ve kendilerine bir geleceği burada kurabileceklerine olan inançlarıyla Abdullah Desticioğlu, Mehmet Yılmaz, Aziz Desticioğlu aileleriyle beraber Menemene gelerek yerleşirler. Mübadele döneminde Rumların Menemen'den ayrılmalarından dolayı ve atölyeleri satın alarak çömlekçiliği sürdürmüşlerdir.

Mehmet Yılmaz, İzmir Menemen ilçesindeki A Hıdır Mahallesinde bulunan atölye de çömlek üretimine önce oğulları daha sonra yetiştirdiği torunlarıyla devam etmiştir. Başlangıçta çömlek atölyesinin etrafına evler yapıldığı için atölyeyi daha sonra askeriye'nin bulunduğu tepe tarafına taşımışlar ancak burada su sıkıntısı nedeniyle katırlarla su taşımışlar, hatta 60 metre kuyu kazımlarına rağmen suyu çıkaramamışlardır. Dede Mehmet Yılmaz bu sefer orman yolunda atölye açmıştır. Dede Mehmet Yılmaz 1960'lı yıllarda mesleği oğlu Mustafa Yılmaz'a bırakmıştır. Oğul Mustafa Yılmaz çömlekçi mesleğini 1960'tan 1997 ye kadar aktif olarak sürdürmüş ve daha sonra oğullarına bırakmıştır.

Şekil 137, 138: Tava lakaplı Mustafa Yılmaz 1974'te Vazo Dekorunu Yaparken ve 1983'te Yaptığı İşlerle Beraber (H.Mehmet Yılmaz)

Şekil 139, 140: Tava Lakaplı Mustafa Yılmaz Küp Yaparken ve Yaptığı Şamdan (H.Mehmet Yılmaz)

Tava Lakaplı Mustafa Yılmaz çömlek üretmenin dışında atölyede yenilik yapmak üzere de çalışmalar yapmış ve Menemen’de çamuru karıştırmak için ilk defa elektrikli karıştırıcıyı kullanmış, ayaklı tornaya motor takarak elektrikli torna yapmış ve diğer atölyelere satmıştır.

Ünlü seramik sanatçısı Ümran Baradan’ ın teşvikiyle ve tüm masraflarını karşılamasıyla, Mustafa Yılmaz Fransa’da Uluslar Arası Sanat ve Sanatçı Derneği’nce 29 ülke arasında düzenlenen yarışmaya katılmış ve Osmanlı kubbesi adlı iki eserinden biriyle yarışmada birinci seçilmiştir.

Şekil 141: Mustafa Yılmazın Ödül Aldığı Yarışma ile ilgili Gazete Kupürü

Şu anda Yılmaz Atölyesini çalıştıran Taner ve Mehmet Yılmaz Kardeşler, babası ve dedeleriyle beraber altıncı kuşak olarak yaklaşık kırk yıldır bu mesleğe devam etmektedir. Tornada şekillendirilen saksılar, küpler, mutfak kapları, akvaryum dekorlarına kadar birçok işlevsel ve dekoratif ürünü tornada ve kalıpla üretmektedirler. 1999 yılında atölyede çalışmaya başlayan ve işini çok iyi bilen bir Bulgar Göçmeni kalıp ustası, kalıpla şekillendirme konusunda yol gösterici olmuştur. Diğer atölyelerden farklı olarak kalıplarda döküm yapmak üzere kırmızı döküm çamurunu kendileri hazırlayarak kullanmaktadırlar. Pişirim için doğal gazlı fırın kullanmaktadırlar.

Şekil 142: Kırmızı Döküm Çamurundan Yapılmış Saksı

Taner ve Mehmet Ustalar Menemen Çömlekçiliği ve kendi atölyeleri ile ilgili şu tespitleri yapmaktadırlar. 1990 yılında ihracat için yaptığımız ürünleri artık üretimi yapılmamaktadır. Yapılan ürünler genellikle dekoratif modeller olmaktadır. Bizim ve diğer atölyeler talep üzerine üretim yapmakta talep olmadığı dönemlerde stoklara üretim yapılmamaktadır. Gelen talepler daha çok kafeler ve oteller için sınırlı sayıda fincan tabak ve benzeri ürünlerle, bahçeler için kullanılan dekoratif ürün olmakta ancak sınırlı sayıda sipariş alınmaktadır.

2004 yılına kadar atmış beş çalışanın, olduğu atölyede, maalesef yaşanan ekonomik kriz nedeniyle çalışan sayısı beşe kadar inmiştir ki bu çalışanlarda aile fertleridir. 2007’de tamamen biten ihracatın yanında, ucuz Çin ürünlerinin iç pazara hakim olması iç Pazar talebinde yüzde otuzlara kadar düşüş yaratmıştır. El yapımı ürünlerden ziyade kolay kullanımlı plastik malzemelerle yapılan ürünlere yönelinmesi , örneğin plastik saksılar ve kullan at plastik bardaklar, tabaklar üretimi olumsuz etkilemiştir.

2.5.2. Küpçü Kardeşler Atölyesi

Şekil 143: Beşinci ve Altıncı Ku aktan Ustalar Mehmet Küpçü ve Oğlu Ali Küpçü

Orman yolunda yer alan Küpçü Kardeşler Atölyesi, Mehmet Küpçü, erkek kardeşi Mustafa Küpçü ve oğlu Ali Küpçü ile birlikte çalıştırılmaktadır. Mehmet K p  n n dedesi Konya'dan gelen ustalardandır. Menemenden 40 dönüm arazi alıp burada kalmıştır. Çocukluğundan beri bu mesleğin içinde olan Mehmet usta 1966 yılında Menemene gelmiştir.

Küpçü Kardeşler Atölyesi Menemende  retim yapan atölyelerin içinde kullandığı makinalarla gerek çamur hazırlamada, gerek şekillendirmede orta ölçekli bir işletme gibidir. Üretim miktarı ve ürün çeşitliliği ile ilk sırada yer alan atölye 2008' den beri ISO 9001 Kalite sistemine sahiptir. Her türlü üretimi yapmakla beraber güveç üretiminde ilk sıradadır. Menemen yolu üzerinde sergi ve satış galerisi olan iki atölyeden biridir. Toptancılara i  yaparken kendi ürünlerini de satış ma azasında perakende satmaktadırlar.

Şekil 144, 145: Küpçü Kardeşler Atölyesinden Su Bazlı Boyayla Boyanmı  Deri Görünümlü Saksılar.

Küpçü Kardeşler Atölyesinde, Menemende üretilen hemen hemen her ürün küçük farklılıklarla üretilmektedir. Su bazlı boyalarla deri kaplanmış görüntüsü verilerek yapılan saksı ve vazolar atölyenin en bilindik ürünleridir.

Mehmet Küpçü ve Ali Küpçü Ustalar, Menemen   mlek ili i ve kendi atölyeleri ile ilgili  u tespitleri yapmaktadırlar.

Bu mesleğin zorluğunun başında yetişen eleman sıkıntısıdır. Çünkü elemanların çekirdekten yetişmesi gereklidir ve bu da küçük ya larda ba layan uzun ve zorlu süreçtir. Bu meslekte her geçen gün yenilikler ortaya çıkmakta, yeni tasarımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden de çekirdekten yeti mi  olsa da ustaların daha çok araştırma yapması ve okuması gereklidir.

Menemenli   mlek üreticilerinin bir diğer sıkıntısı da hammadde teminidir. Menemenin kendine özgü kırmızı toprağın hesapsızca dolgu malzemesi olarak başka alanlarda kullanılması toprağın tükenmesine sebep olmaktadır. Üretimin artması hammadde ihtiya ını artmakta üreticiler daha uzaklardan toprak getirmek zorunda kalmakta bu da maliyetleri arttırmaktadır. Yeni bulunan ocaklardaki toprağın kalitesinin düşük olması, içinde bol miktarda kireç olması da ürünlerin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Menemende bulunan birçok atölye kullandığı hammadde olan toprağı kendileri çıkarmakta ve i leyerek üretime hazır hale getirmektedir.   z m olarak Menemen Belediyesi   mlek iler için kırmızı toprağı alıp üretime hazır hale getirerek üreticilere

satması halinde daha kaliteli çamur üretebileceği gibi, maliyeti de daha düşük olabilir. bu da üretim yapan birçok atölye için daha ucuza mal olur.

Yurtdışına ihracatı önündeki engellerden biri vergilerin ağır olmasıdır. Bu konuda devletin üreticileri teşvik edici ve işlerini kolaylaştırıcı olması gereklidir.

2.5.3. Mustafa Desdicioğlu Atölyesi

Şekil 146: Mustafa Desdicioğlu'nun Babası Kerim Desdicioğlu (Solda) Dedesi Aziz Desdicioğlu (sağda) ve amcası (küçük çocuk) (Desdicioğlu Albümünden)

Aziz Desdicioğlu'nun babası Abdullah Desticioğlu Menemen'e ilk gelen Konyalı ustalardandır. Akrabalarıyla askerlik için gelip daha sonra Menemen'de yerleşen, atölye kuran usta ilk atölyesini ilçe merkezinde kurmuştur. Daha sonra insanlar odunlu seramik fırınından çıkan dumandan rahatsız olduğu için atölye orman mevkiine taşınmıştır. Baba Kerim Desdicioğlu ilk atölyesini 1967'de ocak yolunda

açmıştır. Şu anki bulunduğumuz atölye ise 2004'te kurulmuş ve 2006'da üretime geçmiştir.

Soyadlarında olduğu gibi bu atölyenin üretiminin büyük kısmını testiler oluşturmaktadır. Su testisi, cenaze testisi, düğün testisi, bahçe dekoru için yarım testiler, amfora, dekoratif yarım amfora, yemek kapları, güveç ve saksılar üretmektedirler. Menemende ki en büyük bir kaç atölyeden biridir.

Şekil 147: Boyanmışlar Değirmenler

Diğer atölyelerden farklı olarak dekoratif bahçe süsü değirmenler üretmektedirler. Önceleri yaptıkları değirmenleri Bodruma satıp, boyanmış olarak geri satın alıp daha sonra satarken, şimdi ise değirmenin boyamasını kendileri yapmaktadır.

Desdicioğlu Atölyesi, geleneksel ve kendilerine ait dekoratif ürünler dışında talepler doğrultusunda müşteriye ait modelleri fason olarak üretmektedir. Bu fason üretimler atölyenin adıyla değil müşterinin adıyla piyasaya sunulmaktadır.

Şekil 148, 149: Mustafa Desdicioğlu Atölyesinden Fason Üretilen Seramikler

Mustafa Desdicioğlu, geleneklerin değişmesiyle, geleneksel ürünlerin üretiminin azalmasına rağmen geleneksel ürünlerin işlevi için değil dekoratif olarak kullanmak amacıyla talep edilmeye başlandığını ve yeni talepler doğrultusunda yeni ürünlerin ortaya çıktığını söylemektedir. Dolayısıyla talebin her dönem olduğunu ancak ekonominin gidişatına bağlı olarak talebin azalıp çoğaldığını belirtmektedir. İhracatın olduğu dönemin altın dönem olduğu, altın dönemin ihracat fırsatı bulunduğu yeniden yaşanabileceğini, bunun içinde devletin üreticiye vergi indirimi, daha ucuz enereji, çalışanların sigorta ve vergi ödemelerinde indirim gibi destekler vermesi gerektiğini söylemektedir.

2.5.4. Hasan Atiz Atölyesi

Şekil 150: Enternasyonal Keramik Atölyesinin sahibi Hasan Atiz
(www.menemeninsesi.com.tr/haber/menemen-comlekciligi-kinali-eller-yazi-dizisi--1645.html)

Hasan Atiz Çömlekçilik mesleğini Konya'nın çömlekçilerin çok olduğu Sille köyünde çömlekçi Hasan Usta' dan öğrenmiştir. Ailesinde meslekten hiç kimse olmayan Hasan Atiz Menemen' e ilk kez 1970 yılında 14 yaşındayken gelir ve 18 yaşına kadar yazları burada çalışır. 18 yaşından askere gidene kadar tuğla işletmesinde çalışan Hasan Atiz askerden sonra orman yolunda kendi işyerini açarak çömlekçiliğe devam eder. 1993 yılında Enternasyonal Keramik adlı işletmesini kurar.

Mesleğini ve araştırmayı çok seven Hasan Atiz, mesleğini geliştirmek üzere hep bir mücadele içinde olmuştur. 1996 yılında aldığı teşvikle yurt dışı dil bilmemesine rağmen fuarlara giderek siparişler almış ve işlerini geliştirmiştir. Şu anda yalnızca iç pazara iş üreten, Hasan Atiz az miktarda olsa da yurt dışına ürün satmaktadır. Atölyesinde ürettiği büyük küplerle tanınan usta, bunun yanında geleneksel ve yeni birçok ürünü de üretmektedir. Perakende satış yaptığı kendine ait satış mağazası vardır.

Şekil 151,152: Hasan Atiz Atölyesinden, Heybeli Ada Ruhban Okul Bahçesi için Yapılmış 1.35 cm yükseklikteki Saksı ve Küpler.

Hasan Atiz, Menemen Çömlekçiliği ile ilgili şu tespitleri yapmaktadır. Yıllar önce Konya’da ki ustasının kendisine plastiklerin kullanılmaya başlaması ile bu mesleğin biteceğini söylediğini, ancak plastik, metal eşyaların artmasına rağmen ve geleneksel ürünleri kullanılmasının bırakılmasına rağmen bu mesleğin ölmediğini gördüğünü ve ölmeyeceğine inancının olduğunu söylemektedir. Çömlekçilik değişen şartlarla beraber farklı üretimlere yönelmiş hep kendine yol bulmuş demektedir.

Hasan Atiz’e göre Menemen Çömlekçiliğinin, en büyük sorunu yok olan kil yatakları, yetişmiş usta ve çırak yetersizliğidir. Menemen Çömlekçiliğinin olmazsa olmaz kırmızı çamur yataklarına yerleşim alanları, siteler kurulmuş, mevcut topraklar yanlış kararlarla otoyollara dolgu malzemesi yapılmış ve bu kaynak yok edilmeye başlanmıştır. Bir diğer sorunda bu mesleğin geleceği için gerekli ustaların yetiştirilememesidir. Usta çırak ilişkisi ile usta yetiştirilen bu meslekte, çıraklığın erken yaşlarda başlaması gerekmektedir. Fakat aileler çocuklarının okuması ve daha rahat mesleklere sahip olmasını istediğinden dolayı çocuklarını çırak vermemektedir. Bu mesleğe geç yaşlarda başlayanlar içinde kazanılan ücretler düşük kalmaktadır. Dolayısıyla meslekte yetişmiş usta eksikliği vardır.

Hasan Atiz, bu sorunları aşılması için şunları önermektedir. Hammadde kaynağı olan toprakların belediye veya yerel yönetim tarafından koruma altına alınması ve bu

toprağın işlenip çamur haline getirilerek çömlekçilere tek elden satılması gerekmektedir. Çıracak yetiştirmek için meslek okullarının kurulması ve devletin bu okula giden öğrencilere ve onları çalıştıracak olan atölyelere teşvik vermesi gerekmektedir. Aslında devletin bu konuda çalışmaları var ancak bu teşvikler hobi kursları ve halk eğitim kursları olduğundan mesleğe bir katkısı olmamaktadır. Bu meslek aslında Menemende çok kişiye istihdam yaratabilir.

Devletin fırınlarda kullanılan doğal gaz bağlantılarının yapılabilmesi, atölye koşullarının iyileştirilmesi gibi atölyelerin değişen koşullara ayak uydurmasını sağlamak amacıyla destek vermesi veya vergi muafiyetleri sağlaması gerekmektedir.

2.5.5. Ahmet Eren Kavuncu Atölyesi

Ahmet Eren Kavuncu'nun babası Ekrem Kavuncu Ankaralı bir işadamıdır. Menemendeki seramik ürünleri farklı atölyelerden toplayıp kendi iş yerinde satmaktadır. 1983 yılında Menemenli ustalara gelip modelini çizdiği çilek saksılarını ürettirerek Hollanda'ya ihraç etmiştir. Sınırlı sayıda olan ihracat, çilek saksılarının yapımının zor olması ve zayıfın fazla olması nedeniyle üretimle beraber durmuştur. Ekrem Kavuncu 1990 yılında İzmir'e yerleşerek Menemende atölye kurup üretime başlamıştır. Çilek saksılarıyla başlayan üretim diğer ürünlerle devam etmiştir.

Günümüzde Ekrem Kavuncunun açtığı bu atölyeyi 16 yıldır oğlu Ahmet Eren Kavuncu sürdürmektedir. Atölyede üretilen güveç, çilek saksısı, testi, farklı saksı modelleri gibi ürünlerin üretimi tamamen bitmiştir. Atölye diğer atölyelerden farklı olarak yalnızca yer ve duvar karoları üretmektedir. Genellikle oteller ve eski tip taş evleri için çeşitli ebatlarda kırmızı kilden eskitme görünümlü, kabartmalı, tuğla görünümlü yer ve duvar karoları üretimi yapılmaktadır.

Tahta kalıplarda tamamen el yapımı ve sırsız astarsız üretilen yer ve duvar karoları, odunlu fırında pişirilerek üretilmektedir.

Şekil 153, 154: Tahta Kalıp ve Tahta Kalıpta duvar karosunun şekillendirmesi

Şekil 155, 156: Tahta Kalıplarda Şekillendirilmiş Yer Karoları

Ahmet Eren Kavuncu, Menemende tek yer ve duvar karosu üreticisi olmanın avantajı olarak ürünlerine çok talep olduğunu söylemektedir. Bununla beraber eski bir ihracatçı olarak, kendi atölyeleri de dahil, bütün atölyelerin kapasitelerinin altında üretim yaptığını bunun aşılması içinde dış pazarlara ihracatın yapılması gerektiğini söylemektedir.

2.5.6. Hüseyin Oral Atölyesi

Lüle, uzun geçmişi olan geleneksel bir seramik üründür. Geleneksel nargile kullanımına bağlı olarak hep talep edilmiş bir seramik üründür. Menemen’li çömlek ustası Hüseyin Oral yaklaşık 18 yıldan bu yana atölyesinde lüle üretmektedir. Babasının lüle yapmayı Tireli Şükrü Usta’dan öğrendiğini ve Şükrü Ustadan günümüze yaklaşık 45 yıldan beri Menemen’de lüle üretildiğini söylemektedir.

Hüseyin Oral Atölyesinin en büyük özelliği, babadan gelen lüle üretiminin çok uzun bir süredir sürdürülmesinin yanında atölyede yalnızca lülenin üretilmesidir. Kırmızı Menemen Çamurundan tornada üretilen lüleler hala odunlu fırında çam odunu kullanılarak pişirilmekte, pişirim yaklaşık 8 saat ve soğuma yaklaşık bir gün sürmektedir. Döküm yöntemiyle şekillendirilen lüleler de vardır, ancak tornada üretilen lüleler daha sağlamdır ve daha çok talep görür.

Şekil 157: Hüseyin Oral Atölyesinde Lüle Taşı Yaparken

Hüseyin Oral, yapılan lülelerin Almanya, İngiltere, Rusya ve Macaristan’a ihraç edildiğinin ve yurt içinden de sürekli bir talebinin olduğunu söylemektedir. Yurt dışı pazarlarda tek rakip üretici Hindistan’dır.

Şekil 158, 159: Tornado şekillendirilen Lülelerin Güneşte Kurutulması ve Zımparalanması

Hüseyin Oral, kendi üretiminin gereği sürekli talebin olduğu için sıkıntı yaşamadıklarını ancak diğer atölyeler gibi iyi toprağın azalmasından dolayı kaygılı olduklarını söylemektedir. Ustanın önerisi yerel yönetimin ocakları koruma altına alarak çömlekçilere toprağı tek elden vermesi yönündedir.

2.5.7. Bilal Küpçü Atölyesi

Bilal Küpçü, Küpçü Kardeşler Atölyesinin sahipleri Mehmet ve Mustafa Küpçü'nün kardeşidir. Mesleğe 1963 yılında Konya da başlamış, 1969 yılında Menemen'e gelerek çömlekçiliğe burada devam etmiştir. Önceleri çeşitli atölyelerde usta olarak çalışan Bilal Küpçü, 1996 dan sonra kendine ait atölyeyi kurdu. Testi güveç ve yoğurt kapları ve saksıların yanında siparişe bağlı olarak her çeşit seramik ürünü üretti.

Diğer atölyeler gibi gelişen teknolojiden faydalanarak atölyesinde makinaları kullanmaya başladı. Bilal usta 1996 dan bu yana fırınlarında hiç duman yapacak yakıt kullanmadı ilk fırını Dökme LPG gazlı daha sonra kullandığı ise doğal gazlıydı.

Şekil 160: Bilal Küpçü Battal Boy Saksı Şekillendirirken

1990’lardan sonra çamur hazırlamada elektrikli karıştırıcı, filter pres ve vakum pres kullanırken şekillendirmede elektrikli torna ve şablon pres makinaları kullanmaya başladı. Günümüzde çeşitli boyda saksı ve diğer ürünleri hala tornada şekillendirirken yoğurt kaselerini standart olması için şablon pres makinasında üretmektedir.

Şekil 161: Bilal Küpçü Atölyesinde, Şablon Pres Makinasında Yoğurt Kasesi  retimi

Menemen Atölyelerinin en büyüklerinden biri olan Bilal Küpçü Atölyesi, kullandığı teknolojisi, atölye binası ve donanımıyla yüksek kapasiteye sahip bir atölyedir. Adeta küçük bir fabrika sistemine sahip olan atölye yüksek miktarda ürün siparişine cevap verebilecek ve onlarca çalışana istihdam sağlayabilecek durumdadır.

Bilal Küpçü, Menemen Çömlekçiliği ve kendi atölyesi ile ilgili şu tespitleri yapmaktadır. Tıpkı diğer atölye sahipleri gibi Menemen Çömlekçiliğinin, en büyük sorununun yok olan kil yatakları, yetişmiş usta ve çırak yetersizliği olduğunu söylemektedir.

“Bizim ülkemizde doktora da mühendise de çöpçüye de öğretmene de ve çömlekçiye de ihtiyaç var. Düşünsenize ülkede herkes doktor ve mühendis olmuş o zaman diğer meslekleri kim yapacak diye” soran Bilal Küpçü, sorunun çözümünde meslek liselerinde çömlekçiliğin öğretilip en azından mesleki teknik bilginin buralarda verilmesini ve pratiğinin de çömlekçi atölyelerinde yapılmasını önermektedir.

Bir diğer sorun, talebin arttırılmasıdır. Talebi ihracat ile arttırmak mümkündür, ancak iç talebi de arttırmak gerekir demektedir. İnsanlarımızı bilinçlendirmemiz, örneğin plastik tüketiminin çevreye ve sağlığa zarar verdiğini plastik saksıların çiçeklerin gelişimini olumsuz etkilediğini oysa toprak saksılar kullanmanın hem çevre hem de yetiştirilen bitkiler için faydalı olduğunu anlatmamız gerekir. Bilinçli tüketici toprak kap tüketirken hem çevreye hem sağlığına hem de çömlek üretimine katkı koymuş olur.

Bilal Küpçü’ye göre önemli diğer bir sorun da çömlek üretimi için gerekli toprağın, hafriyat işlerinde dolgu malzemesi olarak bilinçsizce tüketilmesidir. Eğer bu bilinçsiz tüketim devam ederse on yıl içinde üretim yapacak toprak kalmayacaktır. Bunun çözümü içinde devletin, belediyenin kullanıma uygun toprağı çevreleyerek koruması ve üreticiye bedeliyle satması gerekir demektedir.

2.5.8. Hakan Siner Atölyesi

Şekil 162: Hakan Siner, Saksıyı Perdahlarken

Aileden çömlekçi olmayıp Menemende yetişmiş ustalardan olan Hakan Siner 1990 yılından beri bu mesleği yapmaktadır. Atölyesinde 5 santimden 2 metreye kadar boyutlarda ürünler üretmektedir. Atölye büyük boyda zevivo saksı, kadeh saksı, sepet saksı, fiçı görünümlü saksı, İtalyan saksı, testi saksı adıyla dekorlu, özellikle testere kazımalı çizgili ve geniş bantlı saksılar üretilmektedir.

Menemen'in iyi üretim yapan büyük atölyelerinden biri olan Siner Atölyesi'nin önemli bir özelliği de odunlu fırın kullanmasıdır. Hatta çok odalı bu fırının, Türkiye'nin en büyük odunlu fırını olduğunu söylemektedirler.

Şekil 163, 164: Hakan Siner Atölyesinden, Orta Boylu Dekorlu Saksılar

Şekil 165: Hakan Siner Atölyesinden, Çok Odalı Odunlu Fırın

Hakan Siner, atölyesi ve Menemen Çömlekçiliği hakkında şu tespitleri yapmaktadır. 2000'lere kadar süren altın dönem sonrası giderek azalan talep atölyelerin üretiminin azalmasına sebep olurken, usta sayısının da azalmasına sebep olmuştur. Yaşlanan ustalar mesleği bırakırken yolun başındaki genç ustalar başka işlere yönelmiştir. Bu nedenle yetişmiş usta sayısı yetersizdir. Ürünlere olan talebin artması durumunda üretimi yapacak usta bulmak neredeyse imkansızdır. Bu durumda öncelikli sorun usta yetiştirmektir.

Hakan Siner, alaylı ustalarla, okullular arasında disiplinli çalışma açısından fark olduğunu, okulluların uygulamada zayıf olsalar da daha düzenli ve disiplinli olduğunu söylemektedir. Bunun için eğitim sisteminde meslek eğitiminin daha ciddi bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca Üniversitelerde seramik bölümlerinin atölyelerle daha iyi ilişkide bulunmaları ve öğrencilerini bu atölyelere staj çalışması için göndermelerini önermektedir. Çünkü öğrenciler ustalardan pratik bilgileri alırken ustalarda öğrencilerin okulda öğrendiği güncel bilgilerden faydalanabilirler.

SONUÇ

Menemen, coğrafi konumu, yumuşak iklimi ve çömlek üretimine uygun toprağı ile çömlekçilere, çömlek üretimi için gerekli koşulları sağlayan bir bölge olmuştur. 1920'ler sonrası Rum Ustalardan çömlek atölyelerini devralan Konya'nın Sille ve Çat Köylerinden gelen çömlek ustaları, onların oğulları, torunları, torunlarının çocukları ve yetiştirdikleri ustalar, kuşaktan kuşağa günümüze kadar çömlekçilik mesleğini getirmişlerdir. 1990'lara kadar geleneksel üretim yöntemleri ile iç piyasaya geleneksel ürünler üreten çömlek atölyeleri 1990'lar sonrası iç piyasanın değişen talepleri, ihracatın verdiği ivme ve değişen teknoloji ile birlikte büyük bir değişim göstermiştir.

Atölyeler, üretim kapasitesini arttıran üretimi kolaylaştıran elektrikli torna, çamur karıştırıcı, filter pres, vakum pres, şablon pres ve benzeri makinalarla büyük değişim içine girmiştir. Ürettiği ürün çeşitliliğinde büyük artış olan Menemen Çömlekçiliğinde ürünler odunlu fırınları yanı sıra temiz enerji elektrik, LPG ve doğal gazlı fırınlarda pişirilmeye başlamıştır. 2000'lere kadar artarak süren talep ve üretim, küçüklü büyüklü birçok atölye ve burada çalışan yetişmiş ustalar yaratmıştır. Atölyelerin bazıları kullandıkları teknoloji ve üretim kapasiteleriyle adeta birer küçük fabrika olmuştur.

2000'li yıllarla birlikte başlayan ekonomik bunalım, ihracatın hemen hemen bitmesi birçok atölyenin kapanmasına ve ustaların başka işlere yönelmesine sebep olmuştur. Menemen Çömlekçiliği günümüzde değişen ekonomik koşullara ayak uydurmaya ve hayatta kalmaya gayret eden yaklaşık 20 atölye ile üretimini sürdürmeye devam etmektedir.

Birbirinin benzeri üretim yapan bu atölyelerden, sahip olduğu beş altı kuşaklık geçmişi, büyüklüğü, üretim kapasitesi, ürettiği ürünlerle öne çıkan ve Menemen Çömlekçiliğinin dününe ve bugününe örnek olabileceği düşünülen 8 atölye seçilmiştir. Bu 8 atölye sahibi ustalarla yapılan söyleşilerle, 1990 öncesi ve sonrası Menemen Çömlekçiliği hakkında bilgiler derlenmiştir.

Gelişen teknoloji üretim yöntemini değiştirmiş olmasına rağmen üretimin genelinin tornalarda ancak ayakla çevrilen torna yerine elektrikli tornayla olduğu

gözlemlenmiştir. Ustalar geçmişte de günümüzde de ustalıklarını şekillendirdikleri birkaç santimetrelik işlerden bir buçuk metreye kadar olan işlerde göstermektedirler. 1990 öncesi üretilen geleneksel seramikler bazen işlevi için bazen de dekoratif amaçla üretilmeye devam edilmektedir. Gelen talepler doğrultusunda yeni modeller de üretilmektedir.

Günümüzde Menemen Çömlekçiliğinin sorunları, hammadde, yetişmiş usta ve talep azlığı olarak üç başlıkta toplanabilir. Menemenin özel toprağı, bulunduğu alanların imara açılması, bölgeden geçen karayollarında dolgu olarak kullanılması gibi sorumsuz politikalarla heba edilmektedir. Bütün ustaların ortak kaygısı çömlek üretimi için gerekli kaliteli toprağın kısa sürede tükeneceği yönündedir. 1990 sonrası artan atölye sayısı ile beraber artan yetişmiş ustaların çoğunluğu emekli olmuş bir kısmı 2004 sonrası bunalımından dolayı farklı işlere yönelmiş ve mesleğe olan ilgi azalmıştır. Yetiştirilecek çırak için talep olmadığından dolayı mesleğin geleceğine umutsuzluk artmaktadır. İhracatın hemen hemen bitmesi iç piyasadaki daralma nedeniyle atölyeler kapasitelerinin altında çalışmakta ve yalnızca gelen talep olduğunda üretim yapmaktadır. Buda atölyelerin düzensiz çalışmasına ve birer birer kapanmasına neden olmaktadır.

Bu üç soruna ustalarla yapılan söyleşiler ve gözlemler sonucu şu çözüm önerileri sunulabilir. Çömlek yapımı için kullanılan kaliteli toprağın ivedilikle çıkarıldığı ocaklar tespit edilip yerel yönetimler tarafından koruma altına alınması ve buradan başka amaçlar için toprak alımının yasaklanması ve imara açılmaması için yasalar düzenlenmeli ve uygulanmalıdır. Koruma altındaki bu ocaklardan çömlekçilere toprak satışı yerel yönetim tarafından yapılmalıdır. Yeni ustaların yetiştirilmesi için mesleğin özendirilmesi gerekmektedir. Örneğin meslek okullarında çömlekçilik bölümün açılması burada okuyan öğrencilerin yarım gün okulda yarım gün atölyelerde eğitilmesine olanak veren düzenlemeler yapılması gerekir. Bu okullarda okuyan öğrencilerin masraflarının devlet tarafından karşılanması ve öğrencilere okula girmesinden itibaren maaş verilmesi gerekmektedir. Mesleğe özendirilmenin bir diğer yolunun da bu mesleğin geleceğine dair güven oluşturmak olmasından dolayı çömlekçiliğin kalkındırılması içinde tedbirler devlet tarafından alınmalıdır.

Talebin arttırılması ve çömlek atölyelerinin tam kapasiteli çalışması için. Tüketicii bilgilendirici ve ömlekçi ürünlerine olan ilgiyi arttırıcı kampanyalar yapılmalıdır. Günümüzde çömlekçilik ürünleri daha ucuz ve seri şekilde plastikten üretilebilmektedir saksılar, saklama kapları ve benzerlerinde olduğu gibi. İşte bu noktada plastiğin doğaya verdiği zararların seramik ürün kullanımıyla azaltılabileceği seramik kapların insan üzerinde hatta yetiştirilen bitkilerde bile olumlu etkilerinin olduğunu anlatacak kampanyalar düzenlenebilir. Atölyelerin zor koşullarda üretimlerini sürdürebilmeleri için vergi indirimi, kullandıkları doğal gaz ve benzeri giderlerde indirimler yapılarak mesleğin desteklenmesi gerekir.

Binlerce yıldan günümüze süren çömlekçiliğın gelecekte de Menemende yapılacağına inancımız vardır. Ancak sorun, var olmak değil dünya pazarlarında ve ülkemizde hakkı olan yeri ve payı alabilecek Memen ömlekçiliđi yaratmaktır.

SÖZLÜK

Amfora: Eski Yunan ve Romalılarda karnı dar ve boyunu uzun toprak testilere denir.

Künk: Pişmiş toprak veya betondan yapılmış kalın soba ve kanalizasyon borularıdır.

Fosseptik borusu: Kanalizasyon borularına verilen addır.

Künde: Çamurcu tarafından hazırlanan kesilmiş sucukları elleriyle sucuğu döndürülerek çamuru sıkıştırmasıdır.

Tezgah: Çömleklerin yapıldığı çark

Süzmece: Ovadan gelen çamuru havuzda yıkanmasını yapan, yıkması yapılan çamuru süzmeden geçtikten sonra süzme havuzuna bırakan kişidir.

Çamurcu: Çamurcu çamuru hazırlayan ve yoğuran kişidir.

Çömlekçi: Çömlekçi genellikle 4 bazen 3 kişidir kili biçimlendiren kişidir.

Pişirici: Kurumuş seramikleri fırına yerleştiren ve pişirimden sorumlu olan kişidir.

Mil: İnce kum

Fason: Bir firmanın başka bir üretici firmaya kendi talepleri doğrultusunda ürün ürettirmesi demektir.

Sacayak: Sacayak üç büyük taşın dizilmiş şekline denir

Polizolan: İç ve dış cepheler için silikonlu, su iticiliği yüksek, boya tüketimini azaltan, izolasyon sağlayan, güçlü bir boya astarıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ÇİZER, Sevim (1984) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları 4'cü ulusal el sanatlar sempozyumu bildirileri.

ÇİZER, Sevim (1995) Sempozyum Kitapçığı, Menemen: Türk Kültüründe.

ÖZENGİN, Oktay (1996) Tarihten Günümüze Bilinmeyen Yönleriyle, Menemen: Özengin matbaası.

GÜNER, Güngör (1972-1977) Anadolu'da Yaşamakta olan İlkel Çömlekçilik, İstanbul: Ak yayınlar, Grafik sanatlar matbaacılık. A.Ş.

Basılmamış kaynaklar

ÇİNETCİ Hatice (1989), Menemen çömlekçiliği ve Bunun Eski Çağ Çömlekçiliği ile karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İZMİR.

İnternet Kaynağı

En Yakın PTT, www.enyakinptt.ptt.gov.tr/Enyakinptt/?city=35&type=postacrisim, [10.07.2018]

Menemenin Sesi, www.menemeninsesi.com.tr/haber/menemen-comlekciligi-kinali-eller-yazi-dizisi--1645.html [10.07.2018]

ÖZGEÇMİŞ

ADI: LEYLA

SOYADI: DEMİR

DOĞUM YERİ

1977 Mardin İli Nusaybin İlçesine bağlı Bahçe başı Köyünde doğdu.

OKUDUĞU OKULLAR

1995'te Mersin Atatürk lisesinden mezun oldu.

2007-2008 Dokuz Eylül Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarım Bölümü kazandı.

2011'de Dokuz Eylül Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarım Bölümünden mezun oldu.

2012'de Dokuz Eylül Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Tasarım Yüksek Lisansı kazandı.

KATILDIĞI SERGİLER

Urla Hakan Çeken Kültür Merkezinde Karma Sergiye katıldı.

Dokuz Eylül Tıp Fakültesinin Dekanlık Salonunda Öğrenci Sergisine katıldı.

ALDIĞI SERTFİKALAR

1997'de Bilgisayar Sertifikasını aldı.

1999 -2000 Yılında da Kumaş Boyama Sertifikası aldı.

1999-2000 Yağlı Boya Sertifikası aldı.

2017 Eğitim Sertifikası aldı.

2017 Özel Eğitim sertifikası aldı.

YAPTIĞI SİTAJLAR

2009 yılında Çanakkale seramik fabrikasında staj yaptı.

2010 yılında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesinde staj yaptı.

2011 yılında Dokuz Eylül Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve cam Tasarım Bölümünde staj yaptı.

KATILDIĞI YARIŞMALAR

2012’de Altın Testi Yarışmasına katıldı

2013’te Muammer Çakı seramik yarışmasında (Hayat her şeye rağmen güzeldir) sergileme aldı.

2015 Gizem Firit Yarışmasına katıldı.

ÇALIŞTIĞI YERLER

2012 de Uluslararası engelliler derneğinde seramik eğitimi verdi.

2012’de Yeni Levent Rehabilitasyon merkezinde seramik eğitimi verdi.

2015 ve 2016 yılında Mustafa Desdicioğlu Atölyesinde çalıştı.

2016 ve 2017 Mimar Sinan İmam Hatip Ortaokulunda çalıştı.(Teknoloji ve tasarım derslerine girdi).

2017 ikinci dönemde Öğretmen Melahat Hüdayi Gürbüz İlkokulunda çalıştı. (Oçem 1’ci sınıf öğrencisine ders verdi).

2017-2018 Çekme Köy Ortaokulunda (özel eğitim öğrencisine ders verdi).